

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญของประเด็นปัญหา

หนึ่งในภาพลักษณ์ที่ถูกสร้างและผลิตซ้ำในสังคมไทยเกี่ยวกับกลุ่มชนบนที่สูง คือ ภาพปัญหายาเสพติดในฐานะที่เป็นผู้ปลูก เสพ ค้าฝิ่นและเฮโรอีนไปจนถึงการค้ายาบ้าในปัจจุบัน โดยเฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ผู้ซึ่งเคยมีวัฒนธรรมการผลิตฝิ่นมายาวนานในอดีตมักถูกมองว่าเป็นคนอื่นไม่ใช่คนไทย และเป็นต้นเหตุสำคัญของปัญหาดังกล่าว (ขจิตถัย, 2528, ปปส, 2522, ปิติธรรม, 2537) ภาพลักษณ์เหล่านี้ถูกสะท้อนและตอกย้ำให้ผู้คนในสังคมเชื่อและเข้าใจเช่นนั้นด้วยการเผยแพร่จากสื่อมวลชนออกสู่สาธารณะ ดังเช่น "มหาดไทยวางแผนย้ายม้งวัดถ้ำกระบอกเข้าสู่ศูนย์อพยพที่โคราช เพราะมีจำนวนมาก และพยายามจะตั้งหลักแหล่งถาวรที่ประเทศไทย" (กรุงเทพธุรกิจ, 2540) "แก๊งยาบ้ากำแหง จับตร.เรียกค่าไถ่ โดนม้งลากขึ้นเขา" (ไทยรัฐ, 2541), " ปปส. ระบุว่า การค้ายาเสพติดของชาวม้งที่ภาคเหนือมีขบวนการเชื่อมโยงกับม้งที่ถ้ำกระบอก พวกนี้ไม่ใช่คนไทย"(กรุงเทพธุรกิจ, 2541) พร้อมๆ กับการเผยแพร่ภาพลักษณ์นี้สู่สาธารณะต่างก็ได้สร้างความคิดว่าชาวม้งและชนบนที่สูงเป็นกลุ่มที่ต้องได้รับความช่วยเหลือให้พ้นไปจากปัญหา สถานการณ์เช่นนี้ล้วนสร้างภาพในทางลบให้แก่ชาวม้งและชนบนที่สูงให้ถูกกีดกันและถูกประทับตรา (Stigmatized) จากสังคมให้กลายเป็นผู้ต่ำต้อยทางศีลธรรมในฐานะผู้ทำให้ศีลธรรมของสังคมเสื่อมทรามลง สิ่งเหล่านี้ล้วนเบียดขับให้ชาวม้งกลายเป็นคนชายขอบ (Marginal People) (ชูศักดิ์, 2541) ของสังคมไปในที่สุด

หากกลับไปพิจารณาข้อมูลในประวัติศาสตร์เพื่อฉายภาพลักษณ์ฝิ่นกับชนบนที่สูงและกลุ่มต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง จะพบว่ามีความหมายที่ทับซ้อนกันหลากหลายภาพและปรับเปลี่ยนไปมาจนถึงปัจจุบัน

ในสังคมตะวันตก ก่อนที่ฝิ่นจะกลายเป็นสิ่งผิดศีลธรรมและกลายเป็นยาเสพติด ภาพลักษณ์ฝิ่นในยุคการค้าอาณานิคม คือ ฝิ่นที่ถูกใช้เป็นเครื่องมือแสวงหาผลประโยชน์ของพ่อค้าและรัฐบาลตะวันตกจนฝิ่นแพร่ระบาดไปทั่วเอเชีย ฝิ่นยังได้กลายเป็นพืชการเมืองเพื่อแก้ปัญหาคาชาดและการค้าของประเทศจีนและฝิ่นยังถูกใช้เป็นเครื่องมือของนักล่าอาณานิคมเสรีนิยมอย่างสหรัฐอเมริกา และกลุ่มอำนาจต่างๆ เช่น หน่วยข่าวกรองแห่งชาติสหรัฐ รัฐบาลไทย และกลุ่มผู้กอบกู้ชาติพรรคก๊กมินตั๋ง ได้สร้างกระบวนการค้าฝิ่นบนกฎหมายให้เติบโตขึ้นในเขตสามเหลี่ยมทองคำ

ขณะที่ในวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชาวม้งและชนบนที่สูง ผืนกล้วยมีภาพลักษณ์และมีถิ่นหลากหลายเชื่อมโยงกับความรู้พื้นบ้านและวิถีวัฒนธรรมของชาวม้งและชนบนที่สูง

ภาพลักษณ์ผืนในวิถีชีวิตของชาวม้งตั้งแต่อดีต มีภาพลักษณ์ที่สำคัญเกี่ยวกับความรู้ในการรักษาพยาบาลพื้นบ้านเพื่อรักษาอาการเจ็บป่วย เช่น โรคบิดอย่างร้ายแรงและอาการปวดต่าง ๆ (Renard, 1996) ผืนยังมีภาพลักษณ์ของการเป็นพืชองค์ประกอบของระบบการผลิตเพื่อการยังชีพที่สอดคล้องกับระบบนิเวศบนภูเขา และเป็นพืชเศรษฐกิจที่ใช้แลกเปลี่ยนสิ่งของอันจำเป็น สะสมเป็นเงินทองเป็นค่าสินสอดและใช้จ่ายในงานกิจกรรมต่างๆ ของครอบครัวและชุมชน ตลอดจนผืนยังถูกใช้เป็นเครื่องแสดงความมั่งคั่งในชีวิตและแสดงสถานภาพต่อสังคม ความสำคัญของผืนต่อชาวม้งได้แทรกซึมสู่วิถีคิดและอุดมการณ์ของชาวม้ง ซึ่งสะท้อนให้เห็นในตำนาน พิธีกรรมความเชื่อและเรื่องเล่าต่างๆ

แต่ภาพลักษณ์ผืนที่มีความหลากหลายและทับซ้อนไปมาดังกล่าวกลับถูกลดทอนให้เหลือเพียงภาพลักษณ์เดียว คือ ภาพลักษณ์ของยาเสพติดในสังคมปัจจุบันที่ได้กลายเป็นภาพตีตราชาวม้งและชนบนที่สูงให้กลายเป็นผู้ต่ำต้อยทางสังคมในแง่ศีลธรรมและกักขังชาวม้งให้ติดอยู่กับภาพลักษณ์เช่นนี้ ดังนั้น คำถามในการศึกษา จึงอยู่ที่ว่า

1. ภาพลักษณ์ผืนซึ่งมีมิติอันหลากหลายและทับซ้อนกันในชุมชนม้งและสังคมภายนอกถูกสร้างให้กลายเป็นภาพลักษณ์ยาเสพติดและกลายเป็นกระบวนการกักขังชาวม้งได้อย่างไร?
2. ในกระบวนการกักขังชาวม้งนี้ ชาวม้งได้ดิ้นรนต่อสู้และตอบโต้ต่อภาพลักษณ์ดังกล่าวเพื่อปลดปล่อยตัวเองให้หลุดพ้นจากกระบวนการกักขังหรือไม่ อย่างไร?

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาและทำความเข้าใจกับกระบวนการกักขังชาวม้งให้ติดอยู่กับภาพลักษณ์ผืนกับยาเสพติด
2. เพื่อทำความเข้าใจกับการดิ้นรนต่อสู้ของชาวม้งในการปลดปล่อยตัวเองให้หลุดพ้นจากกระบวนการกักขังอัตลักษณ์ดังกล่าว
3. เพื่อศึกษากระบวนการตอบโต้และการปรับเปลี่ยนของชาวม้งที่สามารถนิยามอัตลักษณ์และความเป็นตัวตนของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง

บททวนงานศึกษาและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

การทบทวนงานศึกษาและแนวคิดเพื่อใช้ในการงานวิทยานิพนธ์แบ่งออกเป็น 3 ประเด็นหลัก คือ 1. ผื่นกับการพัฒนาและการกลายเป็นคนขายขบ 2. แนวคิดเรื่องกระบวนการกักขัง และ 3. แนวคิดเรื่องการตอบโต้

1. ผื่นกับการพัฒนาและการกลายเป็นคนขายขบ

ในประเด็นนี้ จะนำเสนองานศึกษาในอดีตที่ชี้ให้เห็นปัญหายาเสพติดจากผื่นและความสัมพันธ์ของกลุ่มอำนาจต่างๆ ตลอดจนงานศึกษากลุ่มชนบนที่สูงซึ่งได้รับผลกระทบโดยตรงจากการแก้ไขปัญหายาเสพติดด้วย "การพัฒนา" ภายหลังจากที่รับแนวคิดการพัฒนามาจากประเทศตะวันตก กลุ่มชนเหล่านี้ถูกปรับเปลี่ยนระบบการผลิต ปรับระบบพืชที่เคยทำการผลิตไปสูพืชเศรษฐกิจที่ต้องพึ่งพาตลาดและเทคโนโลยีและนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงภายในสังคมของชุมชนเหล่านั้น

ในบทความเรื่อง The Making of a Problem : Narcotics in Mainland South-east Asia. (1993) Renard เสนอว่า ปัญหายาเสพติดที่เติบโตขึ้นอย่างรวดเร็วในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นผลมาจากนโยบายและบทบาทของตะวันตก โดยเฉพาะอังกฤษและสหรัฐอเมริกาที่สร้างให้เกิดปัญหายาเสพติดขึ้นและกำหนดวิธีการที่เกี่ยวข้องกับปัญหาในเวลาต่อมา จากเดิมที่ผื่นเคยเป็นพืชการค้าในยุคล่าอาณานิคมของประเทศตะวันตก อังกฤษใช้นโยบายการค้าและนโยบายการเมืองทำให้ผื่นแพร่ระบาดในประเทศจีนจนชาวจีนติดผื่นจำนวนมาก สหรัฐอเมริกาใช้ผื่นเป็นเครื่องต่อรองทางการเมืองแลกเปลี่ยนกับการกำจัดอุดมการณ์คอมมิวนิสต์ กระทั่งผื่นเริ่มเปลี่ยนไปกลายเป็นยาเสพติดและมีปัญหาต่อชาวตะวันตก บทบาทของตะวันตกอย่างอังกฤษและสหรัฐอเมริกาเริ่มเปลี่ยนนโยบายไปเป็นการกำจัดผื่นด้วยการใช้แนวทางการพัฒนาเข้ามาสู่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้

Renard พิจารณานโยบายยาเสพติดในพม่า โดยเขียนหนังสือเรื่อง The Burmese Connection: Illegal Drugs and the Making of the Golden Triangle (1996) เขากลับไปค้นประวัติศาสตร์ของการใช้ยาเสพติดในประเทศพม่า พบว่า มีบันทึกหลักฐานการใช้ผื่นก่อนที่อังกฤษจะเข้ามายึดอำนาจว่ามีการใช้ผื่นกันมานานแล้ว แต่ไม่เคยมีผลกระทบหรือชาวพม่าคิดว่าเป็นปัญหามากนัก เพราะต่างถูกควบคุมด้วยกลไกทางศีลธรรมและข้อกำหนดทางศาสนา Renard บอกว่า ผื่นเข้ามาในพม่าเมื่อปี ค.ศ.1519 (พ.ศ.2063) โดยผู้ปกครองประเทศยอมให้ชาวโปรตุเกสนำเรือสินค้าที่บรรทุกผื่นเข้ามาในประเทศได้ แต่ก่อนหน้านั้น ก็เชื่อว่า ในศตวรรษที่ 9 มีการใช้ผื่นกันอย่างแพร่หลายจากการที่

พ่อค้าชาวอาหรับทำการค้าผ่านทางอินเดียแล้วเข้าไปประเทศจีน และพม่าตามเส้นทางสายไหม ขณะ
ที่ในสังคมบนภูเขาในดินแดนพม่า ผู้ใช้ก็คือผู้ปลูกฝิ่น ทั้งคนคะฉิ่น ฉาน ในพื้นที่สูง อย่าง Kokang ที่มี
การใช้ฝิ่นเพื่อรักษาอาการเจ็บป่วยและเสพเป็นเรื่องปกติธรรมดา แต่บนภูเขามีการปลูกฝิ่นมากขึ้นเมื่อ
ชาวจีนฮ่อในยูนนานซึ่งรับรู้อังกฤษและบริษัทอินเดียตะวันออก (East India) ทำกำไรจากการค้าฝิ่น
โดยขยายพื้นที่เพาะปลูกฝิ่นจากอินเดียมาที่ยูนนานด้วย

ภายหลังสงครามการปฏิวัติของชาวจีนฮ่อในช่วงกลางศตวรรษที่ 19 จีนฮ่อได้อพยพมาตั้ง
รกรากที่ Kokang และการค้าฝิ่นเจริญรุ่งเรือง เพราะอาศัยเครือข่ายการค้าชาของบรรพบุรุษตนเองตั้ง
แต่ศตวรรษที่ 14 ที่เข้าไปทำการค้าขายชาและสินค้าอื่น ๆ จนแต่งงานและสร้างเป็นเครือข่ายทางการ
ค้าเชื่อมโยงกับชาวยูนนาน จีนฮ่อรู้ว่า Kokang เหมาะสมกับการปลูกฝิ่นมากและจะทำการค้าขายได้ดี
ผ่านเครือข่ายของการค้าชา จีนฮ่อจึงตั้งรกรากและให้คนคะฉิ่น ฉานขยายการเพาะปลูกฝิ่นแล้วส่งฝิ่น
เถื่อนติดตลาดฝิ่นที่นำเข้ามาจากอินเดียของอังกฤษ กระทั่งรัฐบาลอังกฤษได้เข้าควบคุมพื้นที่ทั่วประเทศ
พม่าในปี พ.ศ.2429 (ค.ศ.1886) การกำหนดนโยบายของอังกฤษก็เพียงแค่ส่งผลกระทบต่อคนพื้นราบ
เท่านั้น เพราะด้วยสภาพเทือกเขาอันสลับซับซ้อนและนโยบายของอังกฤษเองที่เริ่มมีปัญหาเกี่ยวกับ
ประมาณ ไม่ยอมสนับสนุนทางการเงินเพื่อบริหารพื้นที่สูงของพม่า อังกฤษจึงยอมให้เจ้าในรัฐต่าง ๆ
บนภูเขาสูง อย่างรัฐฉานและคะฉิ่นปกครองตนเองได้ เพื่อแลกกับสิทธิในการสร้างทางรถไฟและสิทธิ
ในการควบคุมนโยบายต่างประเทศและเพื่อลดการปลูกฝิ่น แต่พวกเจ้าซึ่งเคยได้รับส่วนแบ่งฝิ่นจาก
ชาวเขาเป็นบรรณาการก็สนใจที่จะส่งฝิ่นออกขายยังประเทศไทยและพม่าตอนใต้มากกว่าจะเชื่อฟังคำ
สั่งของคณะผู้บริหารชาวอังกฤษ ยังคงมีการปลูกฝิ่นต่อไปเพื่อตอบสนองต่อการแสวงหาผลประโยชน์
ของพวกเจ้าในรัฐต่าง ๆ บนภูเขาสูง ขณะที่อังกฤษเริ่มถอนตัวออกจากพื้นที่สูงและจำเป็นต้องปลดปล่อย
ให้พม่าเป็นอิสระหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 (Renard, 1996)

ส่วนประเทศกลุ่มอินโดจีนที่อยู่ใต้อาณัติของฝรั่งเศสก็ตกอยู่ในสถานการณ์เดียวกันกับจีน
และพม่า งานเขียนของ McCoy (1972 อ้างในพิสิฐ, 2537) ก็ชี้ให้เห็นว่าภายหลังที่ฝรั่งเศสได้เข้าครอบ
ครองเวียดนามและลาวเป็นอาณานิคม ฝิ่นดิบกลายเป็นสินค้าและแหล่งเก็บภาษีหลักที่ผู้ปกครองชาว
ฝรั่งเศสเก็บจากผู้เสพและผู้ปลูกอย่างชาวม้งและกลุ่มชาติพันธุ์บนที่สูงอื่น ๆ ในปีพ.ศ. 2405
(ค.ศ.1862) ฝรั่งเศสนำเข้าฝิ่นจากอินเดียเข้าสู่เวียดนามแล้วเก็บภาษีร้อยละ 10 ของราคาฝิ่น หลังจากนั้น
ให้พ่อค้าจีนซึ่งขึ้นทะเบียนเป็นผู้ขายทำการขายฝิ่นให้แก่ผู้เสพ รายได้จากการผูกขาดการค้าฝิ่นนั้นฝรั่งเศ
สนำมาเป็นค่าใช้จ่ายในการปกครองประเทศอาณานิคม จนกระทั่งเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 เส้นทาง

การขนส่งฝิ่นจากอินเดีย ตุรกีและอิหร่านถูกตัดขาด ฝรั่งเศสแก้ปัญหาการขาดแคลนฝิ่นดิบด้วยการส่งเสริมให้ชาวม้งและกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ในประเทศลาวทำการเพาะปลูกอย่างหนัก แต่เพราะความละโมภของฝรั่งเศสที่ต้องการกำไรจากการเก็บภาษีฝิ่นจำนวนมากจึงเกิดความขัดแย้งกับชาวม้งและกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ บนภูเขา (McCoy, 1972 อ้างในพิสิฐ, 2537) ปี พ.ศ. 2439 (ค.ศ. 1896) ระบบภาษีใหม่ของฝรั่งเศสขูดรีดชาวบ้านจนเกิดการประท้วงและปฏิเสธรที่จะจ่ายภาษี ทำให้เกิดการปะทะกันระหว่างชาวม้งกับทหารของผู้ปกครองฝรั่งเศส รวมไปถึงการการกดขี่ชาวม้งจนเกิดการจลาจลขึ้นในพื้นที่จังหวัดเลาไ้ ทางตอนเหนือของเวียดนาม หลังจากนั้น ฝรั่งเศสจึงยอมลดภาษีฝิ่นลงและยกอำนาจการปกครองในระดับหมู่บ้านและตำบลให้ชาวม้งปกครองกันเอง กระบวนการค้าฝิ่นและเก็บภาษีฝิ่นเถื่อนระหว่างผู้ปกครองอาณานิคมกับชาวม้งในประเทศลาวยังดำเนินเรื่อยมา ไม่ว่าสมัยที่ลาวถูกปกครองโดยฝรั่งเศสหรือเมื่อได้รับการสนับสนุนจากสำนักข่าวกรองแห่งสหรัฐอเมริกา (CIA) ผู้นำชาวม้งหลายคนถูกใช้เป็นเครื่องมือทั้งด้านการปกครอง การทหารและกระบวนการค้ายาเสพติด โดยสนับสนุนให้ม้งในลาวทำการปลูกฝิ่นแล้วรับซื้อมาขายให้กับชาวฝรั่งเศสและอเมริกัน ฝิ่นดิบเหล่านี้ถูกสกัดเป็นเฮโรอีนในพื้นที่ชายแดนและในฮ่องกง แล้วผ่านการลำเลียงโดยสายการบินที่ได้รับการสนับสนุนจาก CIA ส่งฝิ่นเข้าไปยังทหารที่รบอยู่ในประเทศเวียดนาม และอีกหลายประเทศ (McCoy, 1972 อ้างในพิสิฐ, 2537)

ส่วนในประเทศไทยซึ่งดำเนินนโยบายการแก้ไขปัญหายาเสพติดจากฝิ่นตามแนวทางการพัฒนาของตะวันตกโดยใช้นโยบายกำจัดการปลูกฝิ่น เปลี่ยนระบบการผลิตและพืชที่ผลิต ตลอดจนการอพยพเคลื่อนย้ายชนบนที่สูงลงสู่พื้นราบ และทำให้ชนบนที่สูงกลืนกลายไปกับคนส่วนใหญ่

แนวทางการพัฒนานี้ มีงานศึกษาหลายชิ้นพบว่า ทั้งการพัฒนาและโครงการพัฒนาได้ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตและชุมชนของชาวม้งและชนบนที่สูงอย่างกว้างขวาง

งานวิจัยของ Gary Yia Lee (1981) นักวิชาการชาวม้งเป็นเครื่องพิสูจน์ถึงความล้มเหลวของโครงการพัฒนาที่มีเป้าหมายให้ชาวม้งปลูกพืชอื่นทดแทนฝิ่นโดยเขาได้นำเสนอข้อมูลในเชิงเปรียบเทียบระหว่างรายได้ในการที่รัฐส่งเสริมให้ปลูกพืชทดแทนฝิ่นกับช่วงภาวะที่มีรายได้จากการปลูกฝิ่นที่หมู่บ้านขุนวัง จ.เชียงใหม่ เขาพบว่า รัฐและองค์กรต่างประเทศรายงานผลการลดพื้นที่การปลูกฝิ่นในหมู่บ้านดังกล่าวได้จริง แต่ชาวบ้านกลับประสบกับความยากลำบากในการดำรงชีวิตมากขึ้นเมื่อรายได้จากการปลูกพืชทดแทนฝิ่นน้อยกว่ารายได้จากฝิ่น และที่เลวร้ายไปกว่านั้น คือ การขายผลผลิตไม่ได้ไม่มีตลาดรับซื้อตามที่รัฐบาลสัญญาไว้ (Lee, 1981)

วิทยานิพนธ์ของชูพินิจ เรื่อง Highlander, Intervention and Adaptation : A Case Study of Hmong N'jua [Mong Ntsuab] Village of Patana (1991) เป็นอีกเล่มหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นว่า ด้วยเพราะการมองผืนในด้านลบเพียงด้านเดียวของรัฐบาลส่งผลให้รัฐกำหนดนโยบายการ “พัฒนา” ต่อชาวม้งด้วยการเปลี่ยนระบบการผลิต การปลูกพืชอื่นทดแทนฝิ่นและถูกบังคับให้อพยพออกจากดอยลงมายังที่ราบ ทำให้ชุมชนบนที่สูงอ่อนแอลง สูญเสียภูมิปัญญาท้องถิ่นและความหลากหลายทางชีวภาพและพันธุกรรม เพราะในระบบไร่ฝิ่นของชนบนที่สูงไม่ได้มีเพียงฝิ่นอย่างเดียว แต่เป็นระบบการเกษตรผสมผสานที่ประกอบไปด้วยพืชหลากหลายชนิด ทั้งพืชอาหารและยา เมื่อชาวม้งถูกบังคับให้เปลี่ยนระบบการผลิตโดยที่รัฐยังไม่เข้าใจวัฒนธรรมการเพาะปลูกของชาวม้งอย่างถ่องแท้ ความรู้และพืชพันธุ์ต่างๆ ของชาวม้งก็สูญหายไปด้วย ทำให้ชาวม้งส่วนหนึ่งยากจนลง ชาวบ้านและชุมชนไม่มีอำนาจในการตัดสินใจหรือกำหนดชะตาชีวิตใดๆ เพราะต้องพึ่งพาตลาดและภายนอกมากขึ้น ชาวม้งบางส่วนเริ่มกลายเป็นแรงงานรับจ้างราคาถูก เกิดการเปลี่ยนแปลงและเกิดปัญหาสังคมภายในชุมชนในสภาวะการณ์เช่นนี้ ชาวม้งจะรู้สึกว่ ตนเองไร้ศักดิ์ศรีและขาดพลังในการจัดการชีวิตตัวเอง (Chupinit, 1991)

บทความของ Rita และ Chupinit (1993) นำเสนอเพิ่มเติมว่า แม้รัฐบาลจะสามารถกำจัดการปลูกฝิ่นเพื่อลดปัญหายาเสพติดที่เกิดจากฝิ่น แต่กลับทำให้ปัญหาเสพติดขยายวงจากฝิ่นไปสู่เฮโรอีนในหมู่คนสูบฝิ่นเดิมซึ่งอันตรายเสียยิ่งกว่า และที่สำคัญไปกว่านั้นคือ การเปลี่ยนระบบการผลิตของชนบนที่สูงเพื่อต้องการกำจัดฝิ่นเพียงอย่างเดียวได้ทำให้คนในวัยทำงาน ผู้หญิง วัยรุ่นและเด็กตกเป็นเหยื่อของการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็ว เกิดปัญหาทางสังคมภายในชุมชนอย่างกว้างขวาง (Rita & Chupinit, 1993)

วิถีชีวิตของชาวม้งที่เปลี่ยนแปลงไปภายหลังแนวทางการพัฒนา ยังสะท้อนให้เห็นจากวิทยานิพนธ์เรื่อง Highland Cash Crop Development and Biodiversity Conservation : the Hmong in Northern Thailand (Waranoot, 1998) ซึ่งศึกษาสถานการณ์การปลูกพืชเงินสด (cash crop) ของชาวม้งกับความหลากหลายทางชีวภาพ พบว่า ด้วยนโยบายรัฐที่ต้องการกำจัดฝิ่น ทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนรูปแบบการผลิตใน 2 รูปแบบ คือ รูปแบบแรก การปรับเอาพืชจากพื้นราบขึ้นไปบนดอย อย่างเช่น ในช่วงที่ข้าวโพดแพร่กระจายไปทั่วพื้นราบและถนนเริ่มเข้ามาบนภูเขา ชาวม้งได้เลือกนำพันธุ์ข้าวโพดขึ้นไปปลูกบนดอยด้วย และรูปแบบที่สอง การเปลี่ยนจากการปลูกฝิ่นไปสู่พืชอื่น โดยเฉพาะไม้ตัดดอกและกะหล่ำปลีเพื่อตอบสนองต่อความต้องการผักนอกฤดูกาล ซึ่งพืชแต่ละชนิดส่งผล

กระทบต่อเศรษฐกิจและสังคมชาวม้งอย่างมาก เช่น ไม้ตัดดอกนั้นได้นำรายได้เข้าสู่ครัวเรือน และทำให้ผู้หญิงชาวม้งเข้าไปมีส่วนร่วมในระบบตลาดมากขึ้น ส่วนกะหล่ำปลีชักพาให้ชาวม้งต้องใช้รถกระบะและเครื่องมือ เทคโนโลยีเพิ่มขึ้นบนภูเขา ขณะเดียวกันก็ได้รับการบริการทางด้านสาธารณสุขและสังคมมากขึ้น แต่ก็พบว่า การปรับปรุงพืชเงินสดกลับส่งผลกระทบต่อการใช้ที่ดินอย่างมหาศาล เพราะชาวม้งเปลี่ยนจากการทำไร่ย้อยที่ไปสู่การทำไร่ในที่ดินเดิมอย่างเข้มข้นด้วยการใช้สารเคมีและปุ๋ย มีการปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์ของตนเองกับป่าและทรัพยากรธรรมชาติและการเปลี่ยนคุณค่าทางวัฒนธรรมภายในชุมชนชาวม้งด้วย

ขณะที่การมองจากมุมมองทางภูมิศาสตร์ เช่น Cooker (1986) ศึกษาปัญหาการผลิตฝิ่นผิดกฎหมายในประเทศไทย พบว่า ความซับซ้อนของปัญหาเกิดขึ้นจากปัจจัยทางการเมือง ประวัติศาสตร์ สังคม-เศรษฐกิจ สิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศน์ที่เกี่ยวข้อง ปัจจัยทางด้านระบบนิเวศน์และสิ่งแวดล้อมเห็นได้ชัดว่า จำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้น แต่การฟื้นตัวของป่ากลับช้าลง ทำให้เกิดความไม่สมดุลขึ้นในระบบนิเวศน์ ป่าเริ่มลดน้อยลง พื้นที่การผลิตเริ่มน้อยลงและรอบการหมุนเวียนลดลง ทำให้เริ่มไม่มีทางเลือกมากนัก ขณะที่ปัจจัยทางสังคมเศรษฐกิจ พบว่า ระบบเศรษฐกิจที่ค่อนข้างอิสระบนภูเขาในอดีตเป็นเงื่อนไขสำคัญ เพราะระบบการขนส่งที่ไม่อาจบรรทุกสินค้าใดที่ใหญ่ไปกว่าฝิ่นได้ การขาดโอกาสไปเป็นแรงงานรับจ้างในพื้นที่ราบ ชนบนที่สูงขาดโอกาสในการเข้าสู่ระบบการศึกษาในพื้นที่ราบ และมูลค่าของฝิ่นสูงมากจนชนบนที่สูงเลือกปลูกเพื่อนำเงินมาซื้อข้าว นำมาซึ่งแรงจูงใจต่อการปลูกฝิ่นมากกว่า ปัญหาการปลูกฝิ่นผิดกฎหมายจึงเกิดขึ้นและแพร่กระจายอย่างกว้างขวางและยากแก่การหยุดยั้ง Cooker จึงเสนอว่า ปัญหานี้ไม่สามารถแก้ไขได้ด้วยศาสตร์ด้านใดด้านหนึ่งและด้วยนักวิชาการกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง แต่ต้องผสานความร่วมมือที่นอกเหนือจากความพยายามของปัจเจกแล้ว เจ้าหน้าที่รัฐ นักเศรษฐศาสตร์ นักจิตวิทยา นักเกษตรศาสตร์ นักมานุษยวิทยา นักภูมิศาสตร์ต้องร่วมมือกันเพื่อนำความรู้ทุกด้านเข้ามาช่วยแก้ไขปัญหาดังกล่าว

จากงานศึกษาเหล่านี้ ได้ชี้ให้เห็นว่า แนวทางและโครงการพัฒนาตามนโยบายรัฐไทยบนแนวคิดตะวันตกได้ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชาวม้งและชนบนที่สูง ทำให้ชาวบ้านและชุมชนอ่อนแอลงจากการมีทางเลือกและโอกาสน้อยลง สูญเสียอำนาจในการจัดการหรือกำหนดชะตาชีวิตของตัวเอง แต่ที่สำคัญไปกว่านั้น ชาวม้งและชนบนที่สูงเริ่มพบว่า ตนเองตกอยู่ในกำมือของอำนาจรัฐในการถูกกำหนดชะตาชีวิตพร้อมๆ กับการถูกผนวกเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจแบบตลาดทำให้ต้องพึ่งพาสังคมและเศรษฐกิจจากภายนอกมากขึ้น

ประสิทธิ์ (2541) นำเสนอบทความเรื่อง “กลุ่มชาติพันธุ์ม้งกับปัญหาเสพติด” โดยชี้ว่า ปัญหาเสพติดมักถูกมองให้ผูกพันกับชาวม้งที่มีภาพลักษณ์ของผู้ปลูกฝิ่น ผู้ค้าฝิ่น เฮโรอีนและยาบ้า ในปัจจุบัน ด้วยเพราะชาวม้งกับฝิ่นเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับรัฐและกลุ่มอำนาจต่างๆ ในบริบทของการเปลี่ยนแปลงในประวัติศาสตร์ตลอดมา เมื่อฝิ่นกลายเป็นยาเสพติดและนำไปสู่การพัฒนา ภาพม้งที่ปลูกฝิ่นได้กลายเป็นผู้กระทำผิดกฎหมายและทำลายอำนาจรัฐ ฝิ่นกับชาวม้งจึงยังผูกติดอยู่กับความสัมพันธ์กับรัฐในฐานะผู้ถูกพัฒนา ดังนั้น แม้ว่า ด้านหนึ่ง ระบบเศรษฐกิจของชาวม้งจะถูกผนวกเข้าสู่ระบบตลาดและสามารถปรับเปลี่ยนตัวเองไปได้บ้าง แต่ในทางสังคมวัฒนธรรมและการเมืองแล้ว ชาวม้งกลับถูกกีดกันและกลายเป็นคนชายขอบของสังคมไปในที่สุด

ความเป็นคนชายขอบสำหรับประสิทธิ์ จึงหมายถึงการที่ชาวม้งถูกสร้างภาพลบประทับตราเหมารวมว่าเป็นตัวการร้ายทำให้เกิดปัญหาเสพติดในสังคมไทยโดยละเอียดที่พิจารณาความสัมพันธ์กับนโยบายของรัฐที่ทำให้ค่านิยมและวัฒนธรรมของชาวม้งเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมด้วย ในแง่นี้ ความเป็นชายขอบได้ถูกมองในมุมความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างกลุ่มผู้มีอำนาจกับกลุ่มผู้ด้อยอำนาจในสังคม

ความเป็นชายขอบจึงเป็นเหมือนกับ “ภาวะที่ถูกกระทำ” โดยการนิยามความหมายที่กีดกันกลุ่มชาติพันธุ์ส่วนน้อยออกไปจากกลุ่มคนส่วนใหญ่ สร้างความด้อยโอกาสทางเศรษฐกิจและอำนาจให้เกิดในคนกลุ่มน้อย โดยผ่านการสร้างภาพ “ความเป็นอื่น” (the otherness) ให้เกิดขึ้น อย่างเช่น กลุ่มชาติพันธุ์ม้งถูกสร้างภาพคนติดยาเสพติด ผู้ทำลายความมั่นคง เป็นต้น ซึ่งการสร้างภาพความเป็นอื่นนี้เป็นหนึ่งกระบวนการสร้างความเป็นคนชายขอบ ที่หมายรวมถึง การกระทำการกีดกัน การทำให้ไร้ซึ่งสิทธิเสรีภาพและความเสมอภาคในการจัดการกับชีวิตและชุมชนของตนเอง ไร้ซึ่งพื้นที่ที่เท่าเทียมกับคนส่วนใหญ่ในสังคม (สุริชัย, 2543)

2. แนวคิดเรื่องกระบวนการกักขัง (Containment Strategy)

แนวคิดเรื่องกระบวนการกักขังของ Jameson (1981) ในหนังสือ The Political Unconscious : Narrative as a Socially Symbolic Act เป็นการวิเคราะห์การอ่านตัวบท (text) ในงานวรรณกรรมที่ไม่ได้ค้นหาสาระจากความงามและเนื้อหาจากงานวรรณกรรมเท่านั้น แต่ตัวบทเหล่านี้ได้ทำให้ผู้อ่านซึมซับรับเอาอุดมการณ์ความขัดแย้งระหว่างชนชั้นและกลุ่มต่างๆ เข้าไปไว้ด้วย

โดย Jameson ได้กลับไปดูเนื้อหา (Narrative) และโครงเรื่อง (Theme) ในวรรณกรรมของนักเขียนใหญ่ในอดีตอย่าง Balzac, Gissing และ Conrad ผ่านสิ่งที่นักเขียนเขียน โดย Jameson เรียกสิ่งที่นักเขียนเหล่านี้เขียนว่าผลผลิตทางวัฒนธรรม (Cultural Artifact) แล้วใช้วิธีการตีความ (Interpretation) เป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์ (Jameson, 1981)

เขาได้ชี้ให้เห็นกระบวนการสร้างจิตไร้สำนึกทางการเมือง (Political Unconsciousness) และกระบวนการกักขังความคิดมนุษย์ที่เกิดขึ้นใน 3 ระดับ ซึ่งแต่ละระดับ Jameson ได้แยกความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของโครงเรื่องและเนื้อหาความงามออกมาวิเคราะห์วิธีการเขียนของผู้เขียนตลอดจนการซึมซับรับเอาเนื้อหาสาระของผู้อ่านผ่านกระบวนการนี้

โดย ระดับแรก คือ ระดับสังคม (The Social) เป็นระดับที่งานเขียนของนักเขียนแต่ละคน (Individual Narrative) ซึ่งถือเป็นผลผลิตทางวัฒนธรรมได้กลายไปเป็นปฏิบัติการเชิงสัญลักษณ์ (Symbolic Act) เพื่อสร้างจินตนาการในความขัดแย้งทางประวัติศาสตร์ (Historical Contradiction) และเพื่อปรุงแต่ง (Dramatize) สภาพปัจจุบันของความเป็นจริง (The Real) การปรุงแต่งความจริงในบริบทความขัดแย้งระหว่างกลุ่มนั้น ปฏิบัติการเชิงสัญลักษณ์ของผู้เขียนได้สร้างภาพตัวแทนที่เป็นมายาภาพ (Nominal Representation) ให้เกิดขึ้นด้วยในเวลาเดียวกันโดยการกำหนดนิยามความหมายต่างๆ แบบแก่นสารนิยมของกลุ่มผู้ขัดแย้งเอาไว้ในกระบวนการปรุงแต่งความจริงในระดับแรก

ระดับที่สอง คือ ระดับทางการเมือง (The Political) เป็นระดับที่ปฏิบัติการเชิงสัญลักษณ์จากเนื้อหาเรื่องเล่า (Narratives) หลายๆ เรื่องถูกเชื่อมโยงและหลอมรวมเป็นลักษณะร่วม (Collective Character) ของบทสนทนาของกลุ่ม (Group Discourses) ในบริบทความขัดแย้งระหว่างชนชั้นหรือระหว่างกลุ่ม ซึ่ง “เนื้อหา” ที่หลอมรวมเป็นลักษณะร่วมเหล่านี้ได้สร้างความแปลกแตกต่างร่วม (Group Fantasy) ที่ทำให้ผู้อ่านซึมซับรับเอากำหนดนิยามความหมาย ระบบคุณค่าและความเชื่อต่างๆ เข้าไป ในระดับนี้จากภาพตัวแทนที่เป็นมายาภาพได้เริ่มกลายเป็นภาพตัวแทนทางการเมือง (Political Representation) ที่ผู้อ่านซึมซับเอาระบบคุณค่าและความเชื่อต่างๆ เข้ามาในความคิด

ระดับที่สาม คือ ระดับอุดมการณ์ (Ideology of Form) ซึ่งเนื้อหาเรื่องเล่า หรือปฏิบัติการเชิงสัญลักษณ์ของนักเขียนที่ถูกหลอมรวมเป็นลักษณะร่วมเริ่มถูกแปลงเข้าสู่ระดับอุดมการณ์ของผู้อ่านที่ผู้อ่านได้ยอมรับเอายุทธวิธีและเป้าหมายทางการเมืองต่างๆ เข้าสู่ระดับจิตไร้สำนึกทางการเมือง กลายเป็นแนวคิดครอบงำของสังคมไปอย่างเคยชินและไม่รู้ตัว (Political Unconsciousness) (Homer, 1998 : 36 - 47)

3.แนวคิดเรื่องการตอบโต้

งานศึกษาและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการปรับเปลี่ยนและการด้นร้นต่อสู้เพื่อนิยามอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์หลายชิ้น ได้อธิบายการตอบโต้ในรูปแบบต่าง ๆ ของกลุ่มชาติพันธุ์ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของสังคม เศรษฐกิจและการเมืองในปัจจุบัน

งานศึกษาของ ทวิช จตุรพรฤกษ์ เรื่อง *พิธีกรรมเพื่อสืบทอดความเป็นชาติพันธุ์ของชาวเขายากจน: การศึกษาการปรับตัวทางวัฒนธรรมของชาวเขาลีซอ ในจังหวัดเชียงใหม่* (ทวิช, 2541) เป็นงานศึกษาที่นำเสนอการปรับตัวทางวัฒนธรรมเพื่อสืบทอดความเป็นชาติพันธุ์ของชาวลีซอในสถานการณ์ที่ชุมชนไร้อำนาจในการจัดการทรัพยากรและปัจเจกสูญเสียศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ โดยชาวลีซอใช้ “พิธีกรรม” เป็นเวทีของการตีความเพื่อปรับเปลี่ยนความหมายของอำนาจที่ครอบงำให้เป็นเครื่องมือในการตอบโต้ต่อสู้เชิงสัญลักษณ์

ทวิช พบว่า ในสถานการณ์ที่ชุมชนลีซอตกอยู่ภายใต้การสูญเสียอำนาจในการจัดการทรัพยากรและชีวิตของตนเองซึ่งเป็นผลมาจากนโยบายการพัฒนาของรัฐ ชาวลีซอได้ใช้พิธีกรรมเพื่อปรับเปลี่ยนให้สามารถดำรงอยู่รอดได้อย่างมีอัตลักษณ์ของความเป็นลีซอ กล่าวคือเป็นการใช้พิธีกรรมเพื่อปรับเปลี่ยนโลกทัศน์ ซึ่งชาวลีซอได้ปรับโครงสร้างทางความเชื่อที่กำลังสั่นไหวให้คืนสู่ระเบียบ โดยการปรับวัฒนธรรมไทยให้เข้าไปอยู่ในบริบทของวัฒนธรรมลีซอ การใช้พิธีกรรมเพื่อตีความสำคัญของชาติพันธุ์ในบริบทใหม่ให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงในสถานการณ์ปัจจุบัน เช่น การนิยามความเจ็บป่วยกับภาวะไร้ศักดิ์ศรีของเพศชายว่ามาจากการสูญเสียงานที่มีความหมายต่อสถานภาพของความเป็นชายที่นับถือ ทำให้หมดหนทางแสดงบทบาทความเป็นลูกผู้ชายตามความคาดหวังของชุมชน รวมถึงชาวลีซอยังได้ใช้พิธีกรรมเพื่อการปรับเปลี่ยนความสัมพันธ์เชิงอำนาจและบทบาททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปทั้งภายในชุมชนและรัฐด้วย

งานของทวิช เป็นความพยายามที่จะอธิบายการสืบทอดความเป็นชาติพันธุ์ในบริบทที่เกิดความขัดแย้งอันเป็นผลพวงจากนโยบายการพัฒนา และในบริบทที่ชาวลีซอสูญเสียอำนาจในการจัดการทรัพยากรและการจัดการชีวิตของตนเอง โดยใช้ *พิธีกรรม* เป็นเวทีในการปรับเปลี่ยน ตีความ ตอบโต้ต่อความขัดแย้งในการดำรงชีวิตของกลุ่ม

หนังสืออีกเล่มที่ศึกษาการตอบโต้ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง โดยใช้การสร้างและตีความประวัติศาสตร์ใหม่เพื่อปรับตัวต่อสู้กับวิกฤตทางวัฒนธรรม คือ งานศึกษาของ Nicholas Tapp (1989) เรื่อง *Sovereignty and Rebellion : The White Hmong of Northern Thailand*

โดย Tapp ศึกษา การตีความประวัติศาสตร์จากมุมมองของชาวบ้าน โดยกลับไปดูตำนานนิทานปรัมปรา เพลงพื้นบ้าน เพื่ออธิบายว่าชาวม้งผลิตจิตสำนึกทางประวัติศาสตร์ (Historical Consciousness) เพื่อรักษาความเป็นชาติพันธุ์ของตนเองอย่างไรในสถานการณ์ที่เกิดความขัดแย้งที่กระทบต่อโครงสร้างทางสังคมเพื่ออธิบายความสัมพันธ์ของตนเองกับคนอื่น ๆ

Tapp บอกว่า ประวัติศาสตร์ของม้งจัดความแตกต่างของตนเป็นคู่ตรงกันข้ามกับจีน ซึ่งม้งมีความขัดแย้งและก่อสงครามกับจีนมายาวนานในอดีต จนในที่สุดม้งเป็นฝ่ายพ่ายแพ้ ในประวัติศาสตร์ระบุว่า ทางเลือกของคนม้งคือ การยอมถูกครอบงำและแสดงตนเป็นคนจีน ซึ่งม้งพวกนี้ถูกเรียกว่า คนดิบ กับ อีกทางเลือกหนึ่งที่จะปฏิเสธและไม่สยบยอมต่ออำนาจของวัฒนธรรมจีน ทำให้ชาวม้งพวกนี้เลือกอพยพถอยร่นลงมาเรียกว่า คนสุก เป็นการสร้างจิตสำนึกทางประวัติศาสตร์ชุดใหม่ขึ้นมาเพื่อแสดงลักษณะที่แตกต่างไปจากคนจีน ซึ่งปรากฏอยู่ในตำนานเกี่ยวกับการอพยพของเผ่าพันธุ์ม้งและเพลงพื้นบ้านที่แสดงความยากลำบากในการดำรงชีวิต

เมื่อเกิดความขัดแย้งเชิงโครงสร้างชุดใหม่กับกระแสการพัฒนาที่รัฐไทยเข้าไปครอบงำให้กลายเป็นคนไทยและให้ยอมรับต่อการพัฒนา Tapp พบว่า ในกระบวนการปรับตัวและต่อสู้เพื่อแสดงความเป็นชาติพันธุ์ของตนเองนั้น ชาวม้งที่ถูกย้ายไปอยู่ศูนย์อพยพได้หยิบยืมเครื่องมือมาช่วยทำความเข้าใจกับสถานการณ์ใหม่ อย่างเช่น การเชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์ มีการตั้งตุ๊กตาหรือรูปจำลองของเทพเจ้าและรูปผีวีรบุรุษเพื่อกราบไหว้บูชา มีการสร้างตำนานวีรบุรุษที่จะมาปลดปล่อยคนม้งใหม่โดยตำนานวีรบุรุษนี้ได้หยิบยืมเค้าโครงเรื่องมาจากนิทานพื้นบ้านของลาวซึ่งเกี่ยวข้องกับวีรบุรุษที่จะมาปลดปล่อยคนลาวไปใช้ ตำนานใหม่ของคนม้งได้เปลี่ยนวีรบุรุษจากตำนานของลาว โดยให้วีรบุรุษบินข้ามทะเลมาช่วยเหลือนคนม้งให้พ้นจากความทุกข์ยาก ซึ่งในที่นี้ หมายถึงคนม้งที่อพยพไปอยู่ประเทศสหรัฐอเมริกา (Tapp, 1989)

คนม้งหยิบยืมเอาเค้าโครงเรื่องเดิมมาสร้างใหม่โดยเชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์หรือตำนานที่เคยใช้อธิบายปรากฏการณ์ประเภทเดียวกันมาก่อน เป็นตำนานที่ผู้นำม้งพาคนม้งอพยพหนีมาจากประเทศจีน เพื่อแสดงความเป็นม้งที่หลุดพ้นจากการครอบงำของวัฒนธรรมจีน

ส่วนงานอีกชิ้นหนึ่งที่มีแนวคล้ายกัน คือ งานของ ยศ สันตสมบัติ เรื่อง หลักช้าง : การสร้างใหม่ของอัตลักษณ์คนไทยในได้คง (ยศ, 2541) โดยเสนอว่าคนไทยได้พยายามสร้างและตีความประวัติศาสตร์ของตนเองขึ้นมาในรูปของการเขียนตำนานและพงศาวดารที่บอกตัวเองและลูกหลานว่า ประวัติ

ศาสตร์ของคนไทยคือประวัติศาสตร์ของความรุ่งเรืองยิ่งใหญ่ ไม่ถูกแบ่งแยกและไม่ถูกปกครองโดยคนอื่นและถึงแม้จะเกิดสงครามกับจีนและพม่า แต่บรรพบุรุษได้พยายามต่อสู้และรักษาเอกราชเอาไว้ได้

คนไทยในงานศึกษาของ ยศ และคนมั่งมีในงานศึกษาของ Tapp คือความตำนานและพงศาวดารใหม่โดยการหยิบยืมพงศาวดาร ตำนานของวัฒนธรรมอื่นหรือวัฒนธรรมดั้งเดิมมาทำการผลิตซ้ำจิตสำนึกทางประวัติศาสตร์เพื่อรักษาความเป็นชาติพันธุ์ของตนเองเอาไว้ในสถานการณ์ที่เกิดความขัดแย้งกับกลุ่มอำนาจอื่น ๆ การตีความพงศาวดาร ตำนาน หรือประวัติศาสตร์ดังกล่าวเป็นการตีความประวัติศาสตร์ที่ไม่ได้คำนึงถึงข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ แต่กลับเป็นการใช้ "ประวัติศาสตร์" ในความหมายที่ไม่หยุดนิ่งตายตัว เพื่อเป็นเครื่องมือในการ "สร้างใหม่" หรือ "ผลิตซ้ำ" จิตสำนึกในทางประวัติศาสตร์ร่วมกันของกลุ่มชนนั้น ๆ

ตามทัศนะ ของ ยศ นั้น ความคิดเกี่ยวกับการตอบโต้เป็นผลมาจากกระบวนการสร้างหรือตีความประวัติศาสตร์ใหม่ที่อาศัยประสบการณ์จากอดีตไปจัดระเบียบให้กับสถานการณ์ในปัจจุบัน และมีความคาดหวังต่ออนาคต อดีตซึ่งมีผลต่ออนาคตจึงเป็นอดีตที่ถูกสร้างหรือผลิตซ้ำในปัจจุบัน เสมอ การสร้างประวัติศาสตร์จึงเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องและเป็นกระบวนการเพื่อยืนยันความหมายการมีตัวตนของกลุ่ม ซึ่งเกิดขึ้นภายใต้บริบทความสัมพันธ์เชิงอำนาจและภายใต้กระบวนการสร้างอำนาจต่อรองกับกลุ่มชนที่ใหญ่กว่า

ในงานศึกษา ยศ พบว่า สัญลักษณ์ของการต่อต้านการครอบงำทางวัฒนธรรมระหว่างจีนกับไทย ก็คือ ข้าว ซึ่งในความทรงจำของคนไทย ข้าวของคนไทยเป็นข้าวคุณภาพดีที่ถูกส่งไปเป็นบรรณาการให้กับจักรพรรดิและขุนนางผู้ใหญ่ของจีน แต่เมื่อถึงสภาวะข้าวขาดแคลนและเกิดปัญหาในระบบการปลูกข้าวอันเนื่องมาจากระบบการปกครองแบบคอมมิวนิสต์ รัฐบาลจีนได้ยกเลิกระบบนาธรรมและระบบคอมมูน ซึ่งเปิดโอกาสให้ชาวนาไทยขจัดจายสถานการณ์ปลูกข้าวและขายผลผลิตได้ดีจนเป็นที่นิยม แต่ท่ามกลางสภาวะที่ข้าวควรจะถูกขายได้ราคาดี ปรากฏว่า คนไทยไม่ยินยอมขายข้าวออกมา ทั้งๆ ที่จะได้กำไรงาม แต่คนไทยกลับเก็บข้าวเอาไว้ รอจนถึงฤดูกาลข้าวใหม่เข้ายุ้งจึงยอมขายข้าวเก่าออกไป ด้วยเหตุผลที่คนไทยอธิบายว่า การส่งข้าวเก่า ซึ่งมีน้อยของ "ข้าวที่เหลือกินแล้ว" จากคนไทยไปให้ลูกหลานเข (คนจีน) ได้กินถือเป็นความด้อยต่ำของคนจีนในปัจจุบัน ทั้ง ๆ ที่ในอดีตนั้นบรรพบุรุษคนไทยต้องยอมจำนนส่งข้าวดี ๆ ไปให้จักรพรรดิจีนเป็นบรรณาการ

ข้าวและนัยการตีความจากข้าวจึงเป็นการตอบโต้ของคนไทต่อการถูกครอบงำจากจีนซึ่งช่วยอธิบายและให้ความหมายต่อประสบการณ์ที่คนไทกำลังเผชิญอยู่ ทั้งในด้านการปรับตัวเข้ากับกลไกตลาด และเป็นเครื่องมือในการแสดงออกถึงการต่อสู้กับกลุ่มคนที่เหนือกว่า

นอกจากนี้ ยศ พบว่า การจัดงานปอยพาราหรือปอยพระเจ้า เป็นการปรับประเพณีเดิมเพื่อจัดองค์การทางสังคมใหม่ในสภาวะที่คนไทต้องการรวมตัวกันเพื่อแข่งขันกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ขณะเดียวกันก็เป็นการตอกย้ำอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ผ่านสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมเดิม ซึ่งแสดงความมั่งคั่งร่ำรวยในระดับหมู่บ้าน ขณะที่ในระดับปัจเจกหรือระดับครัวเรือน ชาวนาไทได้ปรับเปลี่ยนประเพณีและกฎเกณฑ์ดั้งเดิม เช่น การแต่งงาน ให้แต่งงานได้เฉพาะกับลูกหลานของคนในหมู่บ้านเดียวกันเท่านั้น เพื่อเชื่อมโยงและรักษามลประโยชน์โดยตรงกับสิทธิในการใช้ที่ดินท่ามกลางสภาวะการแข่งขันและแย่งชิงทรัพยากรที่หายากและมีความสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจของชุมชน

ส่วนงานศึกษาอีกเล่มหนึ่งของ Comaroff (1992) เป็นงานศึกษาที่แสดงให้เห็นถึงการตอบโต้และการต่อสู้เชิงสัญลักษณ์ โดยเสนอว่าในสภาวะการณ์ที่มนุษย์ต้องการกำจัดความไม่ปกติที่เกิดขึ้นและต้องการสร้างสิ่งใหม่ในประสบการณ์ชีวิต มนุษย์ได้ใช้การแสดงออกและการปฏิบัติการทางสังคมที่เป็นผลพวงมาจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างสังคมภายนอกกับตัวเอง กระทำการตีความให้ความหมายใหม่ในเชิงสัญลักษณ์ ผ่านกระบวนการรื้อและสร้างใหม่ทางวัฒนธรรมเพื่อผลิตตัวตนใหม่ que แสดงการตอบโต้และต่อต้าน

Comaroff ทำการศึกษากลุ่มชนเผ่าซีได (Tshidi) ในแถบแอฟริกาใต้ในช่วงระยะเวลา 150 ปี เริ่มต้นจากช่วงก่อนการล่าอาณานิคม เขาพบว่ากลุ่มซีไดได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงหลายประการจากประวัติศาสตร์ของการก่อตั้งรัฐแอฟริกา ลัทธิการเหยียดผิว การล่าอาณานิคมของประเทศตะวันตกและการเข้ามาของกลุ่มมิชชันนารี สิ่งเหล่านี้ได้ทำให้ชาวซีไดและคนพื้นเมืองกลายเป็นคนชายขอบ ในช่วงแรกมิชชันนารีเข้ามาพร้อมกับแนวความคิดเรื่องคุณค่า งาน ตามความหมายของสังคมอุตสาหกรรมในช่วงการปฏิวัติอุตสาหกรรม ขณะที่กลุ่มพ่อค้านายทุนประเทศตะวันตกเข้ามาชุดเหมืองทองให้คนพื้นเมืองเป็นแรงงานสำคัญ แรงกดดัน การกดขี่ และการเอาเปรียบจากวิถีชีวิตที่แปรเปลี่ยนกลายเป็นโลกที่แปลกแยกสำหรับชาวซีได พวกเขาซึ่งได้ทยอยเปลี่ยนไปนับถือศาสนาคริสต์นิกายคาทอลิกตามแนวซ็อนนิสซึม (Zionism) ได้นำแนวคิดและคำสอนไปสร้างสัญลักษณ์ของโลกใหม่เพื่อต่อต้านความแปลกแยกที่เกิดขึ้นกับความเป็นกรรมาซีที่ถูกกดขี่และระบบการเมืองที่ถูกเอาเปรียบ โดยชาวซีไดแปลงความแปลกแยกลงในสัญลักษณ์ของความเจ็บป่วย เปรียบเทียบดวง

วิญญาณอันศักดิ์สิทธิ์ของพระผู้เป็นเจ้ากับน้ำและเปรียบเทียบความกระหาย ความหนาวเย็นและความร้อนกับการกดขี่เอาเปรียบและโลกที่กำลังคุกคามพวกเขา การประกอบพิธีกรรมจึงใช้น้ำเพื่อดับความกระหายในเชิงสัญลักษณ์ ดังนั้น กลุ่มซ็อนนิส (Zionist) หรือชาวซีไดที่เปลี่ยนศาสนาจึงเปลี่ยน (Reform) สิ่งผิดปกติและความแปลกแยกที่เกิดขึ้นในชีวิตของพวกเขาภายหลังการถูกบีบคั้นให้ตกเป็นทาสขบถก็เพื่อที่จะสร้างความเป็นคนใหม่ โดยพวกเขาใช้ลีลาแห่งการต่อต้าน (Idioms) ในชีวิตประจำวันภายในระบบความสัมพันธ์ทางการผลิต การแลกเปลี่ยนและอำนาจ เพื่อสร้างรูปแบบการต่อสู้และปฏิบัติการออกมาในสังคม (Comaroff, 1985)

แนวคิดการตอบโต้จากงานศึกษาอีกชิ้นหนึ่งที่สะท้อนรูปแบบการตอบโต้อันหลากหลายของกลุ่มผู้ด้อยอำนาจ คือ งานศึกษาของ James C. Scott ในหนังสือเรื่อง Weapons of the Weak (1985) และหนังสือเรื่อง Domination and The Art of Resistance : Hidden Transcripts (1990)

Scott เสนอให้มองการต่อต้านที่ไม่จำเป็นต้องถูกจัดตั้งอย่างเป็นระบบหรือมีเรื่องราวของการปฏิบัติเสมอไป แต่การต่อต้านสามารถเกิดขึ้นได้ในชีวิตประจำวันของปัจเจกบุคคล และจุดประสงค์ของการต่อต้านอาจไม่จำเป็นต้องพุ่งเป้าไปที่การเปลี่ยนระบบที่ครอบงำผู้ตกเป็นรองเสมอไป หากแต่จุดประสงค์ของการต่อต้านอาจเป็นไปเพื่อการอยู่รอดเลี้ยงชีวิต การทำให้ตัวเองแน่ใจว่ามีความปลอดภัยในการยังชีพและการมีชีวิตอยู่ ดังนั้น การที่ชาวนาแอบซ่อนข้าวเอาไว้เพื่อเลี้ยงชีพหมายถึงการที่ชาวนาจะมีข้าวของตัวเองเพื่อยังชีพขณะที่แอบซ่อนก็ดักกันและหลบเลี้ยงข้าวเพื่อแสดงอาการไม่ตอบสนองต่อรัฐด้วย หรือการที่ชาวนาหนีการเกณฑ์ทหาร เหตุผลอาจเป็นเพราะอาหารในค่ายฝึกไร้รสชาติหรืออาจเพราะเมล็ดข้าวที่บ้านกำลังลิบรอการเก็บเกี่ยว แต่นั่นหมายความว่า ชาวนาคอนนั้นกำลังดูแลตัวเองไปพร้อมๆ กับการปฏิเสธอำนาจรัฐไปด้วยในตัว (Scott, 1985 : 290-301)

จาก Weapons of the Weak เราได้นำเสนอการต่อต้านที่เรียกว่า การต่อต้านอย่างแอบแฝง (Hidden Transcript) (1990) ในเวลาต่อมา เพื่อทำความเข้าใจกับการอ่านและการตีความกับปฏิบัติการทางการเมืองของกลุ่มผู้ด้อยอำนาจ โดยเขาศึกษาความสัมพันธ์เชิงอำนาจของกลุ่มผู้ไร้อำนาจที่ถูกกดบังคับว่าจะประยุทธ์วิธีในการแสดงอำนาจของตนอย่างไร เขาเชื่อว่า ทุก ๆ กลุ่มที่ตกเป็นรองมักจะสร้างการต่อต้านอย่างแอบแฝงที่สะท้อนการวิพากษ์วิจารณ์อำนาจและการครอบงำของกลุ่มผู้เหนือกว่าเสมอ โดยลักษณะสำคัญของการต่อต้านอย่างแอบแฝงนั้น Scott สรุปเอาไว้ 3 ลักษณะคือ

1. มีลักษณะเฉพาะเจาะจงต่อพื้นที่ที่กำหนดและต่อผู้กระทำ ซึ่งแต่ละรูปแบบของการต่อต้านอย่างแฉกแฉงจะถูกสร้างขึ้นในระหว่างการกดขี่อย่างโจ่งแจ้ง (Public Transcript) ที่ทำการกีดกันผู้ด้อยกว่า

2. การต่อต้านอย่างแฉกแฉงไม่ได้เป็นเพียงแค่ถ้อยแถลง (Speech) เท่านั้น แต่มันมีช่วง (Range) ของปฏิบัติการอันหลากหลาย ดังนั้น กิจกรรมของชาวนาทั้งการขี้แย การขโมย การเลี้ยงป่า และการทำงานอย่างไร้ประสิทธิภาพให้กับเจ้าของที่ดินต่างเป็นส่วนหนึ่งของการต่อต้านอย่างแฉกแฉงทั้งสิ้น อย่างไรก็ตาม การต่อต้านอย่างแฉกแฉงไม่ได้เกิดขึ้นในกลุ่มผู้ด้อยอำนาจเพียงกลุ่มเดียว หากแต่ในหมู่ชนชั้นสูงที่ต้องการจะฝ่าฝืนต่อความคิดของกลุ่มครอบงำก็อาจสร้างรูปแบบของการต่อต้านอย่างแฉกแฉงด้วย เช่น รูปแบบของการสะสมความหุนหาวอย่างลับๆ การติดสินบน การแอบจ้างหัวขโมยเพื่อกระทำการบางอย่าง การจูงใจด้วยการให้ที่ดิน ปฏิบัติการเหล่านี้ถือเป็นกิจกรรมของชนชั้นสูงที่ต้องการฝ่าฝืนต่อการครอบงำอย่างโจ่งแจ้งของกลุ่ม

3. ขอบเขตระหว่างการต่อต้านที่แฉกแฉงกับการครอบงำอย่างโจ่งแจ้งเป็นพื้นที่การต่อสู้ระหว่างการครอบงำกับการตกเป็นรอง ซึ่งมีความหลากหลายและการปรับเปลี่ยนเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา ดังนั้น การตอบโต้ลักษณะนี้ถือเป็นความขัดแย้งอันปกติที่อาจเกิดขึ้นในชีวิตประจำวันของการต่อสู้ทางชนชั้น (Scott, 1990 : 14)

Scott บอกว่า รูปแบบของการต่อต้านอย่างแฉกแฉงเกิดขึ้นอย่างหลากหลาย ไม่ว่าจะเป็น เรื่องตลก นิทาน เรื่องเล่าพื้นบ้าน เพลง ละคร หรือแม้กระทั่งการทำท่าทางไม่รู้ไม่สนใจ การแสดงความไร้เดียงสา การเบียดเบียน การปิดบังซ่อนเร้น การทำงานไม่เต็มประสิทธิภาพ สิ่งเหล่านี้ต่างถูกใช้เป็นเครื่องมือเพื่อแสดงนัยการวิพากษ์วิจารณ์ต่อการครอบงำทั้งสิ้น

งานศึกษาที่กล่าวมาทั้งหมดนี้เป็นการใช้รูปแบบต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็น นิทาน เรื่องเล่า คำเบียดเบียน คำนาน ประวัติศาสตร์ พิธีกรรม ทั้งของตนเองหรือหยิบยืมมาจากวิถีวัฒนธรรมของกลุ่มชนอื่น ๆ รวมถึงกระบวนการเคลื่อนไหวทางศาสนา เพื่อนำมาตีความ อธิบายในความพยายามปรับเปลี่ยน ตอบโต้และตั้งรณรงค์เพื่อรักษาความเป็นตัวตนและความเป็นชาติพันธุ์ของตนเองท่ามกลางสถานการณ์ความขัดแย้งและความไม่มั่นคงในชีวิต

อย่างไรก็ตาม การตอบโต้ท่ามกลางสถานการณ์ความขัดแย้งและความไม่มั่นคงในชีวิตได้เชื่อมโยงกับการเปิดพื้นที่ทางสังคมและการสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ใหม่ๆ ด้วย (Gupta & Ferguson, 1997) ซึ่งการตอบโต้เกิดขึ้นจากประสบการณ์ทางสังคมและการเรียนรู้ของกลุ่มคนต่างๆ

อันหลากหลายภายในกลุ่มชาติพันธุ์นั้น และการตอบโต้อาจเกิดขึ้นในหลากหลายระดับที่อาจเสริมอัตลักษณ์เดิมให้มั่นคงหรืออาจนำไปสู่การเสนออัตลักษณ์ใหม่ๆ อย่างต่อเนื่อง ในแง่นี้ อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ (Ethnic Identities) ที่เกิดขึ้นจากการสร้าง (Construct) และการสร้างใหม่ (Reconstruct) ของประสบการณ์การเรียนรู้ของกลุ่มคนอันหลากหลายภายในกลุ่มชาติพันธุ์นั้นๆ จะมีลักษณะเป็นยุทธวิธีในการต่อรองและตอบโต้ที่เลื่อนไหลไปตามประสบการณ์การเรียนรู้ เจื่อนไข สภาวะการณ์และผลประโยชน์ที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างต่อเนื่อง

กรอบคิดในการศึกษา

การศึกษาครั้งนี้ มองความหมายของผืนว่าถูกสร้างขึ้นจากปฏิบัติการทางภาษา (Discursive Practices) ในแต่ละยุคสมัยบนฐานการเมืองเรื่องความสัมพันธ์เชิงอำนาจชุดหนึ่ง ซึ่งในที่นี้ได้พิจารณาปฏิบัติการทางภาษาเกี่ยวกับผืนที่ปรับเปลี่ยนไปมาของกลุ่มวัฒนธรรมครอบงำ (Dominant Culture) อันหมายถึง ตะวันตกและรัฐไทยที่สร้างชุดวาทกรรมครอบงำ (Dominant Discourse) และกระทำต่อกลุ่มชาติพันธุ์ม้งซึ่งเป็นหนึ่งในกลุ่มผู้ด้อยอำนาจ (Subordinated Culture) ซึ่งถูกจัดวางและเบียดขับจากวาทกรรมครอบงำชุดนี้

การมองผืนเป็นปฏิบัติการทางภาษา ทำให้เห็นว่า กลุ่มวัฒนธรรมครอบงำกับกลุ่มผู้ด้อยอำนาจต่างได้สร้างชุดความหมายว่าด้วยผืนที่แตกต่างกันในแต่ละยุคสมัยผ่านการสร้างภาพตัวแทนผลิตชุดความหมายเพื่อสนองตอบต่อผลประโยชน์ของแต่ละกลุ่ม วาทกรรมของกลุ่มวัฒนธรรมครอบงำมีกลไกและเครื่องมือในการนำเอาความรู้ไปจัดการความจริง (Regime of Truth) ทำให้ชุดความหมายผืนของกลุ่มวาทกรรมครอบงำกลายเป็นที่ยอมรับของสังคมวงกว้าง

จากนั้น งานวิจัยชิ้นนี้ยังได้ปรับประยุกต์แนวคิดเรื่อง "กระบวนการการกักขัง" (Strategies of Containment) ของ Fredric Jameson (1981) มาวิเคราะห์การสร้าง "ภาพตัวแทน" ของผืนในชุดวาทกรรมครอบงำของกลุ่มวัฒนธรรมหลักที่เชื่อมโยงกับอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง

การประยุกต์แนวคิดนี้มาใช้ก็เพื่อทำความเข้าใจกระบวนการกักขังชาวม้งให้ติดอยู่กับภาพลักษณ์ของยาเสพติด โดยผ่านการสร้าง "ภาพตัวแทน" ชุดความหมายผืนกับยาเสพติดและปฏิบัติการทางภาษาที่มีการกำหนดนิยามอัตลักษณ์ของชาวม้งเป็นแก่นสารนิยมว่าเป็นผู้ปลูกเสฟและค้าฝิ่นโดยละเอียดเจื่อนไขอื่นๆ ในประวัติศาสตร์

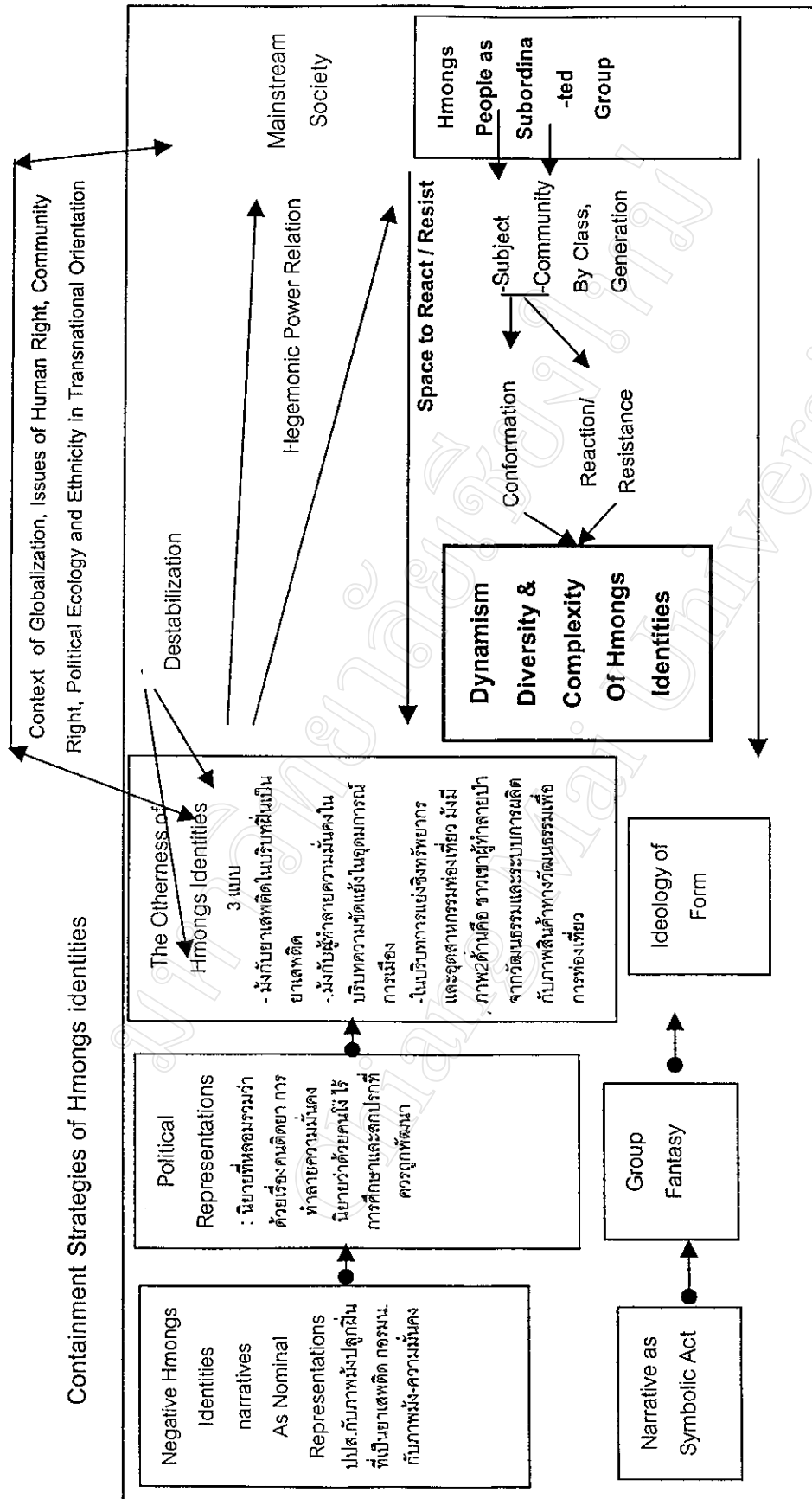
ภาพตัวแทนที่ถูกสร้างขึ้นนี้ ในระดับแรกเป็นเรื่องเล่าในภาพด้านลบเกี่ยวกับม้ง (Negative Hmong Identities Narrative) ของกลุ่มวัฒนธรรมครอบงำที่ได้กลายเป็นปฏิบัติการเชิงสัญลักษณ์ (Symbolic Act) เพื่อสร้างและปรุแต่งความจริงในเวลาต่อมา ภาพตัวแทนในระดับแรกนี้เป็นแต่เพียงมายาภาพ (Nominal) ที่กำหนดนิยามความหมายชาวม้งเอาไว้เป็นแบบแก่นสารนิยม (Essence) ด้วยการขนานนามว่าม้งคือใคร/เป็นอย่างไรในบริบทต่างๆ ในกระบวนการนี้มีการนำเอาความรู้ไปจัดการความจริงเพื่อสร้างมายาภาพของชาวม้ง เช่น เรื่องราวของชาวม้งกับผีที่เป็นยาเสพติด การเป็นผู้ปลูกเสฟและค้าฝิ่น ภาพชาวม้งกับการเป็นคอมมิวนิสต์ผู้ทำลายความมั่นคงของชาติ เป็นต้น จากนั้น ในบริบทความขัดแย้งระหว่างกลุ่มวัฒนธรรมครอบงำกับกลุ่มผู้ด้อยอำนาจ ภาพตัวแทนที่เป็นมายาภาพในระดับแรกเหล่านี้เริ่มเชื่อมโยงและหลอมรวมเป็นลักษณะร่วมแสดงความแปลกแตกต่างของกลุ่ม (Group Fantasy) ที่ซ่อนทับกันเกี่ยวกับชีวิตชาวม้งว่าด้วยความเป็นคนอื่น (The Other) ของวัฒนธรรมหลักในปัจจุบัน เช่น เรื่องเล่าความแตกต่างว่าด้วยคนติดยา-ทำลายความมั่นคง-ทำลายป่า เรื่องเล่าว่าด้วยคนโง่ ไร้การศึกษา สกปรก เป็นต้น ลักษณะร่วมเหล่านี้เมื่อได้รับการยอมรับจากสังคมภายนอกทั้งด้วยความเคยชินหรือด้วยเหตุผลอื่นๆ ภาพตัวแทนที่เป็นมายาภาพจะเริ่มกลายเป็นภาพตัวแทนทางการเมืองที่ถูกแปลงเข้าสู่ระดับอุดมการณ์ (Ideology of Form) ของผู้คนในสังคมทั่วไปที่ยอมรับเป้าหมายและยุทธวิธีการต่อสู้ทางการเมืองและกลายเป็นแนวคิดครอบงำของสังคมอย่างไม่รู้ตัวที่สังคมใหญ่เชื่อและยอมรับเช่นนั้นอย่างไม่เปลี่ยนแปลง

อย่างไรก็ตาม ภาพตัวแทนทางการเมืองที่ถูกแปลงเข้าสู่ระดับอุดมการณ์ไม่ได้เป็นภาพตัวแทนที่กักขังอย่างหยุดนิ่งตายตัว แต่ภาพตัวแทนสามารถเปลี่ยนแปลงไปได้ผ่านการดิ้นรนต่อสู้ของกลุ่มผู้ด้อยอำนาจและขณะเดียวกันรัฐก็ได้พยายามสร้างภาพตัวแทนทางการเมืองใหม่ๆ ที่แปลงเข้าสู่อุดมการณ์ขึ้นมาเรื่อยๆ ในรูปแบบใหม่ๆ ในบริบทใหม่ที่แตกต่างกันในแต่ละช่วงเวลาและพื้นที่ข้อเป็นภาพลักษณ์ของชาวม้งจนถึงปัจจุบัน โดยในที่นี้ ได้จำแนกภาพตัวแทนทางการเมืองที่ถูกแปลงเข้าสู่อุดมการณ์ออกเป็น 3 รูปแบบใหญ่ๆ ตามบริบทที่แตกต่างกันในแต่ละช่วงเวลาและปฏิสัมพันธ์ที่เลื่อนไหลในสภาวะที่เปลี่ยนไป คือ 1. ภาพตัวแทนทางการเมืองว่าด้วยคนติดยาของชาวม้งจากภาพผีในบริบทที่ผีได้กลายเป็นยาเสพติดในสังคมทั่วไป 2. ภาพตัวแทนทางการเมืองว่าด้วยชาวเขาผู้ทำลายความมั่นคงของชาติในบริบทความขัดแย้งทางอุดมการณ์ทางการเมืองระหว่างคอมมิวนิสต์กับเสรีนิยมในช่วงสงครามเย็น และ 3. ในบริบทการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและยุทธนโยบาย-อุตสาหกรรมที่อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวกำลังเติบโต ได้ทำให้ภาพตัวแทนทางการเมืองเกี่ยวกับชาวม้งมีภาพสองด้าน

คือ ภาพว่าด้วยผู้ทำลายป่าและทรัพยากรธรรมชาติจากระบบการผลิตแบบไร่ย่ำยที่ของชาวม้ง ขณะเดียวกันก็มีภาพลักษณะชาวเขาและไร่ฝิ่นในแง่สินค้าทางวัฒนธรรม ที่ถูกนำเสนอให้เป็นภาพโรแมนติก (Romanticized) จากการท่องเที่ยว

ภาพตัวแทนทางการเมืองนี้เองที่ได้สร้างความชอบธรรมให้กับรัฐและวัฒนธรรมหลักได้เข้าไปควบคุมและจัดการชีวิตของชาวม้งบนแนวคิด "การพัฒนา" ผ่านการใช้อำนาจต่าง ๆ ของรัฐ ในแง่นี้ชาวม้งจึงตกเป็นเครื่องมือของรัฐและกลุ่มวัฒนธรรมหลักในการ "อ้าง" ถึงวัฒนธรรมม้งผู้เคยปลูก เสพ และค้าฝิ่นเพื่อแบ่งแยกเขา-เรา รัฐและกลุ่มวัฒนธรรมหลักคือ "เรา" ขณะที่ชาวม้งกลายเป็น "คนอื่น" ที่รัฐมีความชอบธรรมในการขึ้นไปสถาปนาอำนาจผ่านการใช้นโยบายและกฎหมายเพื่อจัดการเปลี่ยนแปลงชีวิตของชุมชนชาวม้งด้วยแนวทางการพัฒนาเกิดนโยบายและกฎหมายต่างๆ โดยในแง่ภาพตัวแทนทางการเมืองของผู้ทำลายความมั่นคง รัฐกำหนดนโยบายการสร้างความกลมกลืน ดึงมวลชนเข้าร่วมกับรัฐ ด้วยการเสนอเงื่อนไขให้อพยพชาวม้งลงจากยอดดอย สร้างหมู่บ้านและจัดหาที่ดินทำกินให้การส่งชาวม้งออกไปร่วมรบกับพคท. เพื่อแสดงความภักดีต่อรัฐ ขณะที่ในแง่ภาพตัวแทนทางการเมืองของผู้ติดยา-ปลูกฝิ่นและทำลายป่า รัฐกำหนดนโยบายการแก้ไขปัญหายาเสพติดและการทำลายป่า ด้วยการเปลี่ยนระบบการผลิตแบบไร่ย่ำยที่เพื่อการยังชีพของชาวม้งไปสู่การทำไร่ถาวรอยู่กับที่ เปลี่ยนพืชที่ใช้ผลิตจากที่เคยมีความหลากหลายทางชีวภาพไปสู่พืชเชิงเดี่ยวอย่างสวนท้อ ลิ้นจี่ มะม่วง กะหล่ำปลี เพื่อการค้าขาย ตลอดจนการสร้างโครงการพัฒนาต่างๆ มากมายบนภูเขา กับชาวม้ง ขณะที่อีกด้านหนึ่งของภาพตัวแทนทางการเมืองของชาวม้งในฐานะที่เป็นชาวเขาและมีวัฒนธรรมที่แปลกถูกทำให้กลายเป็นสินค้าทางวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยว รัฐได้กำหนดนโยบายการท่องเที่ยว กำหนดสถานที่ หมู่บ้าน สร้างพิพิธภัณฑ์ ให้ชาวม้งสวมใส่เครื่องแต่งกาย ทำการปลูกฝิ่นเพื่อแสดงเป็นสินค้าสำหรับการท่องเที่ยว

การสถาปนาอำนาจรัฐด้วยการกำหนดนโยบาย มาตรการและกฎหมายนั้นรัฐได้ใช้องค์กรและหน่วยงานของรัฐ ซึ่งถือเป็นหน่วยปฏิบัติการแห่งการกักขัง (Agent of Containment) ทำการควบคุมดูแลให้นโยบายมาตรการและโครงการเหล่านี้สามารถดำเนินการไปได้อย่างต่อเนื่องด้วยปฏิบัติการทางภาษาที่ผลิตและขยายองค์ความรู้ด้านยาเสพติดกับชาวม้งและชนบนที่สูง มีการสร้างทฤษฎีจำแนกแยกแยะ และสร้างกลไกจำแนกชนบนที่สูงออกจากกลุ่มคนอื่น ๆ มีมาตรการเฉพาะต่อการควบคุมและจัดการปัญหาการปลูกฝิ่นของชนบนที่สูงเพื่อตอกย้ำการ "มีอยู่" ของภาพตัวแทนและวาทกรรมครอบงำนี้

แผนภาพที่ 1. กรอบคิดในการศึกษากระบวนการกักขังอัตลักษณ์และการตอบโต้ของชาวม้ง

นอกจากนี้ งานศึกษาชิ้นนี้ยังได้มองชาวม้งและชนบนที่สูงในฐานะที่เป็นผู้กระทำ (Subject) ที่ต่อสู้ดิ้นรน (Active) มากกว่าจะเป็นผู้ยอมจำนน ดังนั้น ในบริบทที่ด้านหนึ่งรัฐได้สร้างนโยบายและกฎหมายที่บีบบังคับให้ชุมชน กลุ่มชาติพันธุ์มีทางเลือกในการดำเนินชีวิตตามวิถีวัฒนธรรมน้อยลง ขณะที่อีกด้านหนึ่งในปัจจุบันอุดมการณ์ของรัฐกับสถานะของชาติถูกท้าทาย (Destabilized) จากสถานการณ์ภายนอกและเงื่อนไขต่างๆ ไม่ว่าประเด็นสิทธิชุมชน สิทธิมนุษยชน และการเมืองนิเวศที่เริ่มถูกนำเสนอเป็นมิติใหม่ๆ ในการพิจารณาความขัดแย้งและการประท้วงต่อต้านของผู้ด้อยโอกาสในเวทีเศรษฐกิจการเมืองระดับข้ามชาติ (Transnational) ประเด็นเหล่านี้ได้เชื่อมโยงกับความเป็นชาติพันธุ์และการเปิดพื้นที่ทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ใหม่และการแสดงตัวตนผ่านระบบสัญลักษณ์และความเป็นชุมชนของตนในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการต่อรองต่ออำนาจครอบงำของชาติ ในบริบทเช่นนี้ ด้านหนึ่ง ทำให้รัฐต้องปรับตัวและเปิดบทบาทใหม่ของตัวเอง เช่น การหันมาเล่นบทนักอนุรักษ์ในกระแสสิ่งแวดล้อมใหม่ แต่อีกด้านหนึ่งที่สำคัญสำหรับกลุ่มผู้ด้อยโอกาส คือ ในบริบทเหล่านี้ได้เปิดช่องว่างให้กับชาวม้งและชนบนที่สูงได้สร้างกระบวนการตอบโต้ต่อชุดวาทกรรมครอบงำขึ้น เพื่อตอบโต้ต่อการกักขังอัตลักษณ์ชาวม้งเอาไว้ด้วยภาพลักษณ์ที่แตกต่างกัน 3 รูปแบบในแต่ละช่วงเวลาเวลา คือ ม้งกับผี/ยาเสพติด – ม้งกับผู้ทำลายความมั่นคง – และม้งผู้ทำลายป่าและสินค้าทางวัฒนธรรมซึ่งในเวลาต่อมาได้กลายเป็นภาพที่ทับซ้อนกันและตกผลึกอยู่ในระดับอุดมการณ์ของคนในสังคมไทยทั่วไปอยู่ปัจจุบัน

โดยการตอบโต้ของชาวม้งได้พยายามคิดค้นรูปแบบการตอบโต้และการปรับเปลี่ยนอันหลากหลาย ซึ่งงานวิจัยชิ้นนี้ ให้ความสนใจการตอบโต้ที่เชื่อมโยงกับการเปิดพื้นที่ทางสังคมและการสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ใหม่ๆ จากประสบการณ์และการเรียนรู้ของกลุ่มคนต่างๆ อันหลากหลายภายในกลุ่มชาติพันธุ์ม้งด้วย เพื่อทำความเข้าใจกับผลของการตอบโต้ที่อาจเกิดขึ้นในหลากหลายรูปแบบหลากหลายระดับในแง่ของศักยภาพแห่งการเปลี่ยนแปลงที่อาจเสริมอัตลักษณ์เดิมให้มั่นคงขึ้นหรืออาจนำไปสู่การเสนออัตลักษณ์ใหม่ๆ อย่างต่อเนื่อง ดังนั้น อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ที่เกิดขึ้นจากการสร้างและการสร้างใหม่ของประสบการณ์และการเรียนรู้ของกลุ่มคนอันหลากหลายภายในกลุ่มชาติพันธุ์ม้งจะไม่ได้ถูกมองในลักษณะของชุมชนหรือพื้นที่แบบตายตัวเป็นกลุ่มก้อนเดียว แต่อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ในที่นี้ จะถูกมองอย่างมีพลวัตความหลากหลายและความซับซ้อน (Dynamism diversity and Complexity) ในลักษณะที่เป็นยุทธวิธีในการนำเสนอตัวเองของกลุ่มคนต่างๆ ภายในชุมชนม้งที่ขึ้นอยู่กับปฏิสัมพันธ์ระหว่างอุดมการณ์ (Ideology of Form) กับปฏิกิริยาโต้ตอบ (Reaction)

ของผู้กระทำ (Actor) ในฐานะที่เป็นปัจเจก/ชุมชน มีความแตกต่างทางชนชั้น(Class) และวัย (Generation) ที่ข้ามกาลเวลาและเลื่อนไหลไปตามประสบการณ์การเรียนรู้ เงื่อนไข สภาพการณ์และผลประโยชน์ที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างต่อเนื่องของกลุ่มคนต่างๆ ในกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ดังนั้น ผู้กระทำแต่ละกลุ่มคนจึงเลือกการยอมรับหรือการตอบโต้ที่แตกต่างหลากหลาย นำไปสู่การนำเสนออัตลักษณ์ที่แตกต่างหลากหลายของแต่ละกลุ่มของชาวม้ง

ขอบเขตและวิธีการศึกษา

1. ข้อมูลและแหล่งข้อมูล

- พื้นที่การศึกษา

งานศึกษานี้เก็บข้อมูลและวิเคราะห์กลุ่มชาติพันธุ์ม้งที่ บ้านแทนธรรม (นามสมมติ) ซึ่งเป็นหมู่บ้านชาวม้งกลุ่มแรก ๆ ที่อพยพเข้ามาในแผ่นดินไทยตั้งแต่ช่วงสงครามโลกครั้งที่ 1 แล้วทำไร่ย้อยที่ข้ามเขตแดนไปมาระหว่างไทย-ลาว จนกระทั่งได้ลงหลักปักฐานตั้งหมู่บ้านอยู่ริมชายแดนฝั่งไทยหลังจากนั้นไม่นานนัก

- แหล่งข้อมูล ได้แก่

กลุ่มผู้ให้ข้อมูล (Informant) หลัก แบ่งออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ คือ กลุ่มชาวบ้านทั่วไปกับผู้นำชุมชน ได้แก่ หมอผี หมอยา ผู้อาวุโส ผู้ใหญ่บ้าน

ในกลุ่มแรก หรือ กลุ่มชาวบ้านทั่วไป สามารถแบ่งช่วงอายุออกเป็น

1.กลุ่มชาวบ้าน/ ผู้สูงอายุที่มีอายุมากกว่า 50 ปี ซึ่งเคยผ่านประสบการณ์ความมั่งคั่งมั่นคงจากวิถีชีวิตที่เคยผูกพันกับวัฒนธรรมผืนในอดีต ซึ่งจะครอบคลุมประสบการณ์ในอดีตของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลได้มากที่สุด ในปัจจุบันคนกลุ่มนี้ยังเป็นกลุ่มที่ใช้ผืนเป็นยาสามัญประจำบ้านตามความรู้พื้นบ้านปลูกผืนในที่ลับตาเพื่อใช้เป็นยา

2.กลุ่มชาวบ้านช่วงอายุมากกว่า 35 - 50 ปีขึ้นไป กลุ่มคนในวัยนี้เคยมีวิถีปฏิบัติเกี่ยวกับผืนในอดีตต่อเนื่องจนถึงปัจจุบันและอยู่ในจุดเปลี่ยนผ่านกับการพัฒนาและเผชิญหน้ากับความขัดแย้งทางการเมืองระหว่างอุดมการณ์มากที่สุด กลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่มีวิถีปฏิบัติในชีวิตประจำวันที่แตกต่างกันหลากหลายในวิถีปฏิบัติเกี่ยวกับผืน และคนกลุ่มนี้คือกลุ่มที่เดินทางข้ามแดนฝั่งลาวไปแลกเปลี่ยนแรงงานและรับจ้างกรีดยาง

3. กลุ่มวัยรุ่นช่วงอายุต่ำกว่า 30 ปีลงมา โดยส่วนใหญ่เป็นกลุ่มวัยรุ่น เยาวชน ผู้มีการศึกษาที่ได้รับประสบการณ์จากโลกภายนอกผ่านระบบการศึกษา ระบบเศรษฐกิจการเมืองในสังคมใหญ่

ส่วนกลุ่มที่สอง คือ ผู้นำชุมชน อย่าง หมอผี หมอยา ผู้อาวุโส ผู้ใหญ่บ้าน คือกลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่เน้นปฏิบัติการด้านความรู้พื้นบ้านในการรักษาพยาบาล พิธีกรรมต่าง ๆ ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง การมีปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มอำนาจจากภายนอก เป็นต้น ทั้งสองกลุ่มนี้ ถูกเก็บข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการและการสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม เช่น การเดินตามหมอยาเพื่อเก็บสมุนไพรในป่า การสังเกตและสอบถามวิธีการรักษาพยาบาล สูตรยาในการรักษาพยาบาล การเก็บข้อมูลจากกิจกรรมการไหว้ผีผีนของหมอยา เป็นต้น ส่วนกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับผีน เช่น ลักษณะการปลุกผีน พื้นที่ที่ปลุกผีน ใช้วิธีการสังเกตและสอบถามเป็นหลัก

2.การรวบรวมข้อมูล

ข้อมูลต่างๆ จะถูกรวบรวมผ่านกิจกรรมและปฏิบัติการต่างๆ ทางสังคม (Social Practices) ของกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง ซึ่งในที่นี้คือ 1.ปฏิบัติการทางภาษา (Discursive Practices) ได้แก่ รายละเอียดของนิทาน เรื่องเล่า ตำนาน และพิธีกรรมที่เล่าสืบต่อมาจนถึงปัจจุบัน และ 2.ปฏิบัติการทางร่างกาย (Bodily Practices) คือ กิจกรรมและปฏิบัติการในชีวิตประจำวันของชาวบ้าน โดยเฉพาะหมอยาพื้นบ้านซึ่งยังมีปฏิบัติการจากการปลุกผีนในชีวิตประจำวัน การแลกเปลี่ยนแรงงาน การรับจ้างปลุกผีนในดินแดนฝั่งลาว การรักษาพยาบาลพื้นบ้าน ซึ่งกิจกรรมต่างๆ และปฏิบัติการเหล่านี้ยังคงมีผีนที่ถูกพูดถึงและถูกปฏิบัติจริงอยู่ในชีวิตประจำวันของชาวม้งในหมู่บ้านแทนธรรมปัจจุบัน

สำหรับวิธีการเก็บข้อมูลนั้น เป็นการเก็บข้อมูลจากปฏิบัติการทางสังคมทั้ง 2 รูปแบบ คือ ปฏิบัติการทางภาษากับปฏิบัติการทางร่างกายของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก ซึ่งถือเป็นแหล่งรวมหรือคลังข้อมูลความหมายในวิถีชีวิตประจำวันเกี่ยวกับผีน

3.การวิเคราะห์ข้อมูล

- หน่วยในการวิเคราะห์

ปฏิบัติการทางสังคมที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันของกลุ่มชาติพันธุ์ม้งทั้งปฏิบัติการทางภาษาและปฏิบัติการทางร่างกาย

4. วิธีการศึกษา

การศึกษา “ปฏิบัติการ” (Practices) ด้านต่างๆ ของชาวม้งในวิถีชีวิตประจำวันปัจจุบันสามารถนำมาใช้วิเคราะห์และตีความ “ความหมาย” ทางวัฒนธรรมของชาวม้งว่า ในสถานการณ์ที่ชาวม้งถูกป้ายสีว่าเป็นผู้ต่อต้านทางศีลธรรมจากความเกี่ยวข้องในยาเสพติด การเป็นผู้ปลูก/เสพค้ายา และยาเสพติดนี้ชาวม้งได้ใช้ “ปฏิบัติการ” ต่างๆ เหล่านี้เพื่อกระทำการดิ้นรนต่อสู้และตอบโต้ต่อกระบวนการกักขังจากชุดอาชญากรรมครอบงำแล้วนิยามความเป็นตัวตนของชาวม้งอย่างไร

การศึกษาปฏิบัติการทางสังคมนี้ ผู้วิจัยได้เลือกใช้วิธีการวิจัยทางมานุษยวิทยาที่เน้นการทำวิจัยภาคสนามและอาศัยวิธีการตีความทางวัฒนธรรมร่วมกันระหว่างชาวบ้านกับผู้วิจัย

วิธีการวิจัยเช่นนี้ จึงตั้งอยู่บนหลักการการสร้าง “กระบวนการเรียนรู้” ร่วมกันระหว่างชาวบ้านกับผู้วิจัย โดยหลักการนี้จำเป็นต้องทำความเข้าใจต่อความหลากหลายทางวัฒนธรรม การน้อมรับและเคารพในความแตกต่างหลากหลายของชีวิตผู้คนว่า ความหลากหลายคือความงดงามของทุกชีวิตบนผืนโลก ซึ่งงานวิจัยชิ้นนี้ถือเอา “ความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรม” เป็นจุดยืนและเป็นเป้าหมายของงาน ซึ่งการอาศัยหลักการกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของชาวบ้านกับผู้วิจัยบนวิธีการวิจัยทางมานุษยวิทยานี้มีเครื่องมือที่สำคัญ คือ การสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์พูดคุยอย่างไม่เป็นทางการ และการพูดคุยกับผู้ให้ข้อมูลหลักที่รู้วัฒนธรรมของตนเป็นอย่างดี เพื่อมุ่งทำความเข้าใจในวิถีคิดและเหตุผลของชาวบ้านในการอธิบายความหมายทาง “วัฒนธรรม” ของกลุ่มตนเองในบริบทการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การเมืองและสังคม

ดังนั้น การวิจัยและการเก็บข้อมูลของงานศึกษาชิ้นนี้จึงไม่ได้มุ่งไปที่การค้นหาแบบแผนของวัฒนธรรมหรือพฤติกรรมที่มีมาตรวัดแม่นยำแต่อย่างใด หากแต่มุ่งทำความเข้าใจความคิดและเหตุผลจากมุมมองของคนในวัฒนธรรมนั้น ๆ เพื่อเรียนรู้วัฒนธรรมของคนกลุ่มหนึ่งในกระแสการเปลี่ยนแปลงของยุคสมัยร่วมกัน รวมถึงเปิด “ที่ทาง” ให้เสียงของชาวบ้านหรือ “คนใน” วัฒนธรรมนั้นมีโอกาสนำเสนอผลการวิจัยของตนด้วย (ชยันต์, 2544) ขณะที่ในแง่ของผู้วิจัย เบื้องหลังการใช้ Practices ที่ตั้งอยู่บนความคิดและท่าทีแบบสังคมวิทยาที่เรียกว่า Socioanalysis ทำให้งานศึกษาชิ้นนี้มุ่งหวังที่จะเปิดโปงมิติที่ซ่อนเร้นของความสัมพันธ์เชิงอำนาจ (Swartz, 1997 : 10) เพื่อที่จะตั้งคำถามต่อความชอบธรรมและการปิดกั้นของรัฐ กลุ่มวัฒนธรรมครอบงำ รวมถึงต้องการเสนอความเป็นไปได้เพื่อสร้างทางเลือกในการจัดการทางสังคม

ผลที่คาดว่าจะได้รับการศึกษา

1. ทำให้เกิดการรับรู้และเข้าใจต่ออัตลักษณ์ของชาวม้งกับผืนที่มีหลากหลายด้าน ไม่ได้ผูกติดอยู่กับภาพลักษณ์ผืนกับยาเสพติดเพียงด้านเดียว
2. ทำให้เกิดความเข้าใจในเงื่อนไขด้านอื่นๆ ในมิติทางประวัติศาสตร์ การเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมที่นำไปสู่การปรับเปลี่ยนภาพลักษณ์ผืนกับยาเสพติดจนกลายเป็นกระบวนการกักขังอัตลักษณ์ชาวม้งในปัจจุบัน
3. ทำให้เกิดความเข้าใจในกระบวนการตอบโต้ การต่อรองและการปรับเปลี่ยนของชาวม้งต่อกระบวนการกักขังอัตลักษณ์ดังกล่าว

เนื้อหาของวิทยานิพนธ์โดยสังเขป

วิทยานิพนธ์ประกอบไปด้วยเนื้อหาสาระ 7 บท ได้แก่

บทที่หนึ่ง กล่าวถึงความสำคัญของประเด็นปัญหา วัตถุประสงค์ของการศึกษา ทบทวนงานศึกษาและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง กรอบความคิดในการศึกษา ขอบเขตและวิธีการศึกษา ผลที่คาดว่าจะได้รับการศึกษาและเนื้อหาวิทยานิพนธ์โดยสังเขป

บทที่สอง นำเสนอการกำเนิดขึ้นของวัฒนธรรมการผลิตผืนในกลุ่มชาติพันธุ์ม้ง โดยลำดับเรื่องราวผ่านเหตุการณ์สำคัญ ข้อมูลหลักฐานอ้างอิงในประวัติศาสตร์ผืนและประวัติศาสตร์ม้งจนก่อรูปวัฒนธรรมการผลิตผืนของชาวม้งขึ้นบนภูเขา และการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมการผลิตผืนของชาวม้งในบริบทของสถานการณ์การเมืองระหว่างประเทศทั้งในประเทศจีนและต่อเนื่องมาจนถึงแถบอินโดจีน

บทที่สาม นำเสนอภาพวัฒนธรรมการผลิตผืนของชุมชนม้งบ้านแทนธรรม (นามสมมุติ - พื้นที่ศึกษา) กับเงื่อนไขทางเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและระบบนิเวศ ที่ทำให้ชุมชนเกิดการปรับเปลี่ยนเรียนรู้ โดยแบ่งออกเป็น 2 ช่วงคือ 1. ช่วงผืนเป็นพืชการค้าบนภูเขาแบบยังชีพ ที่ตั้งอยู่บนหลักประกันเพื่อความมั่นคงในชีวิต และสะท้อนความเป็น "ชุมชนแห่งการเรียนรู้" ของชาวม้งจากการปรับเปลี่ยนเรียนรู้ในปฏิสัมพันธ์กับธรรมชาติและมนุษย์ และ 2. ช่วงเปลี่ยนผ่านจากการผลิตผืนเพื่อการยังชีพไปสู่การผลิตผืนเป็นพืชการค้าเชิงพาณิชย์ การค้าขาย ๗ เปลี่ยนคุณค่าของผืนจากหลักประกันความมั่นคงในการยังชีพ จากการขายผลผลิตส่วนเกินไปสู่การผลิตเพื่อการค้ากำไรด้วยเงื่อนไขต่าง ๆ ทำให้ชุมชนแห่งการเรียนรู้ต้องปรับเปลี่ยนและจัดระบบต่างๆ ภายในสังคมของตัวเองเพื่อรองรับการเปลี่ยน

แปลง ในบทนี้ ภาพลักษณะผืนสำหรับชาวม้ง ผืน คือ องค์ประกอบของระบบการผลิต ระบบความรู้ในการรักษาพยาบาลภายใต้วัฒนธรรมการผลิตเพื่อการยังชีพ ขณะที่ภาพลักษณะผืนในมุมมองของรัฐและวาทกรรมครอบงำ ผืนเริ่มกลายเป็นภาพยาเสพติดในระดับสากล ขณะที่ในมุมมองรัฐไทยผืนยังคงเป็นสินค้าทำกำไร

บทที่สี่ นำเสนอจุดเปลี่ยนในการกลายเป็น "คนขายขอบ" ของชาวม้งบ้านแทนธรรมและชีวิตบนเส้นทางการพัฒนา โดยแบ่งออกเป็น 2 ช่วง คือ 1.ยุคผืนผิดกฎหมาย เป็นยุคที่ภาพลักษณะผืนแปรเปลี่ยนไปในมุมมองของรัฐไทยจากสินค้าทำกำไรสู่พืชยาเสพติดและปัญหาความมั่นคงของชาติ ในยุคนี้อัตลักษณ์ของชาวม้งเริ่มถูกเชื่อมโยงกับภาพลักษณะผืนที่เป็นยาเสพติด และภาพลักษณะผืนผู้ทำลายความมั่นคงของชาติในบริบทความขัดแย้งทางการเมืองระหว่างเสรีนิยมกับคอมมิวนิสต์ และ 2. ยุคพัฒนา เป็นยุคที่อัตลักษณ์ของชาวม้งจากเดิมที่มีภาพลักษณะของผืนกับยาเสพติดและภาพลักษณะของผู้ทำลายความมั่นคงของชาติ อัตลักษณ์ชาวม้งได้เริ่มถูกผนวกเข้ากับภาพสองด้านคือ ภาพของผู้ทำลายป่าและทรัพยากรธรรมชาติจากระบบการผลิตแบบไร่ย่ายที่-ไร่ผืนและภาพของสินค้าทางวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวในบริบทการแย่งชิงทรัพยากรในยุคทุนนิยมและอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว

การสร้างภาพลักษณ์ของรัฐทั้งผืนให้กลายเป็นยาเสพติด, ภาพลักษณะผู้ทำลายความมั่นคงของชาติและผู้ทำลายป่าได้เริ่มซ้อนทับกันกลายเป็นภาพด้านลบของชาวม้งที่ทำลายศีลธรรมของสังคมใหญ่ ภาพเหล่านี้เริ่มสร้างความเป็น "คนอื่น" ให้แก่ชาวม้งและทำให้ชาวม้งกลายเป็น "คนขายขอบ" ผ่านกระบวนการต่างๆ ของรัฐในฐานะกลุ่มวัฒนธรรมครอบงำ ทำให้รัฐมีความชอบธรรมในการเข้าไปมีบทบาทในชุมชน ทำการพัฒนาผ่านนโยบายและกฎหมายต่างๆ ส่งผลให้ในด้านหนึ่งภายใต้เงื่อนไขอันจำกัด ชุมชนแห่งการเรียนรู้เริ่มอ่อนแอลง ศักยภาพในการเรียนรู้ลดลงจนไม่สามารถพึ่งตัวเองได้อย่างเต็มที่

บทที่ห้า แสดงการวิเคราะห์กระบวนการกักขังอัตลักษณ์ชาวม้งด้วยภาพตัวแทนทางการเมือง 3 รูปแบบใหญ่ๆ ที่ผ่านบริบทเงื่อนไขทางประวัติศาสตร์ ได้แก่ ภาพม้งที่เกี่ยวข้องกับผืนซึ่งเป็นยาเสพติด, ภาพม้งเป็นคอมมิวนิสต์ทำลายความมั่นคงของชาติและภาพม้งทำลายป่า ทั้ง 3 ภาพนี้ได้ทับซ้อนกันเป็นอัตลักษณ์ของชาวม้งที่รัฐและกลุ่มวัฒนธรรมครอบงำสร้างขึ้นจากชุดนิยามความหมายและปฏิบัติการทางภาษาจนหยั่งรากลึกเป็นรูปแบบแห่งอุดมการณ์ที่ทำให้คนในสังคมเชื่อและเข้าใจต่ออัตลักษณ์ของชาวม้งเช่นนั้น และด้วยกระบวนการนี้เองทำให้ รัฐมีความชอบธรรมในการสถาปนาอำนาจผ่านการใช้นโยบายและกฎหมายเพื่อจัดการเปลี่ยนแปลงชีวิตของชุมชนชาวม้ง

บทที่หก วิเคราะห์ปฏิกริยาของชาวม้งต่อกระบวนการกักขังอัตลักษณ์ ซึ่งแบ่งเป็นการตอบโต้และการปรับเปลี่ยนของชาวม้งกับการยอมรับและกลมกลืนไปกับวาทกรรมครอบงำ โดยปฏิกริยาดังกล่าวเกิดขึ้นอย่างหลากหลายในระดับชุมชนและระดับปัจเจกที่ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขของชนชั้น, ความต่างรุ่นต่างวัย รวมทั้งปฏิสัมพันธ์ของปัจเจกและชุมชนที่มีต่อความรุนแรงเชิงสัญลักษณ์ในฐานะโครงสร้างครอบงำที่รัฐสถาปนาผ่านอำนาจเชิงสัญลักษณ์กับประสบการณ์การเรียนรู้ สถานการณ์และผลประโยชน์ของชุมชนและปัจเจกกลุ่มคนต่างๆ ภายในกลุ่มชาวม้ง ซึ่งการแสดงปฏิกริยาของชาวม้งต่อการกักขังอัตลักษณ์ดังกล่าวได้สะท้อนให้เห็นอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ที่ไม่ได้ถูกผูกขาดโดยคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งอย่างหยุดนิ่งตายตัว แต่กลับพลวัตความหลากหลายและความซับซ้อนของอัตลักษณ์และไม่อาจถูกมองเป็นหนึ่งเดียวแบบ “ชนเผ่า” ได้อีกต่อไป

บทที่เจ็ด สรุปผลการศึกษาและข้อค้นพบจากการศึกษาตลอดจนนำเสนอทางเลือกในการพัฒนาสังคม